

מהדורת ביקורת!

הערות ותיקונים
יתקבלו בברכה!

יד
מהרי"ע

שערי יצחק השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

השיעור נמסר
במוצאי שבת-קודש
וילך – דרשת שבת שובה
תשרי התשפ"ו בשל"ז
בבית המדרש פעולת צדיק
בני ברק

נושאי השיעור:

בעניין אמירת המלך הקדוש והמלך המשפט בעשי"ת, שהקב"ה מראה בימים אלו את מלכותו בעולם. טענת אספסינוס שר צבא רומי, לרבן יוחנן בן זכאי [גטין נו:], 'אי מלכא אנא, עד האידנא אמאי לא אתית לגבאי', והנלמד מכך לגבינו אנו.

המשך ביאור דברי הרמח"ל בספרו דרך ה', תירוץ נוסף [חוץ מתשובת מרן שליט"א בשיעור הקודם] מהגר"ח פרידלנדר זצ"ל לגבי השאלה, מה צורך להקב"ה בקטיגור וסניגור, ודיונים והוכחות וכו', הרי הכל גלוי וידוע לפנינו. עניינים נוספים המתבארים לפי תירוצו זה, כגון מה שהשטן נבהל בכל שנה שוב ושוב מן התקיעות. בספר הזוה"ק מבואר כפי התשובה שהובאה בשיעור הקודם.

בעניין שלטון הרשע שבא"י וגזרותיהם על עולם התורה, ושראו לכוון עליהם באמירת המלה 'כל', שבפיסקת 'הפר עצת כל אויבינו'. דברים מגדולי הדור שליט"א בעיקבות המצב, לחזק את עניין לימוד התורה וכו'. תמיהת מרן שליט"א מדוע לא מעוררים לחזק את ענייני הקדושה והצניעות בדורינו. השלמה לגבי הרמז שהביא החיד"א בנחל קדומים מן הפסוק 'הוא אשה בבתוליה יקח', כי גם באחרית הימים שייך עניין 'בן שמונה עשרה לחופה'. דוגמא נוספת מעניין פתיל תכלת, כי נרמז בתורה שהתכלת לא תהיה באחרית הימים. ובעניין פתיל תכלת בזמנינו. שתי תשובות לטענה כי החיד"א סותר את עצמו, ממ"ש בספרו ברכי יוסף.

המשך לגבי מה שדנו חכמי תימן עם רבי' יהושע הנגיד, בעניין אמירת קדיש אחרי והוא רחום וגו' תהלה לדוד וגו', כי הם נקראים 'תחנונים'. ובעניין אמירת והוא רחום וגו' לפני האשמורות, בניגון כעין הסליחות. דברים נוספים שהינם שבחים, אולם הכוונה בהם היא 'תחנונים'.

ביאור דברי הזוה"ק כי הבקשה על המזונות באמירת אשרי וגו', היא רק בקדושה דסדרא ובמנחה, ולא בזמירות. חידוש ממהר"ס עדני בעניין סיבת הקדיש שלאחר הזמירות, ומקורו מהר"א בן הרמב"ם. עפ"י הדברים דלעיל, כל הזמירות ושירת הים וכו', מתפרשים בתורת תחנונים.

כהודאה להקב"ה על העבר – הנסים והנפלאות שנעשו לנו בחדשים האחרונים – וכן בשביל העתיד, יש לעורר שוב את עניין קדושת בית הכנסת, להקפיד לשמור על 'עשרת הדברים' שפורסמו על כך בעבר. כמו"כ ראוי לומר את ה'מי שבירך' המיוחד למי ששומר פיו בשעת התפילה. כמו"כ חשוב לנהוג להגיד את הבקשה רבון כל העולמים וכו' שאחרי שיר השירים, וכן את הפסוקים שאחרי תפילת שחרית וערבית, אל תירא מפחד פתאום וגו'.

בשבח החוברת 'מקרא קודש' – דיני ארבעת המינים, מאת הרה"ג משה רצאבי שליט"א. תוספת דברים בעניין האתרוג התימני, ושלילת האתרוג המרוקאי.

יצ"ל נוסח תפילה לפני הלימוד בליל הושענא רבה, מדויק ומוגה.

© כל הזכויות שמורות למרן שליט"א

השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ן – בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחבורות "שערי יצחק" – 803

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

בשם רחמן.

השיעור מוקדש להצלחת ידידנו היקר רבי זכאי גיבלי הי"ו ב"ר זכריה, מארצות הברית, שהתנדב – כפי שמתנדב תמיד – ביד רחבה ובנפש חפצה, למגבית השנתית 'אחת בשנה' שע"י מוסדות יד מהרי"ן, להפצת תורה ומסורת אבותינו ורבותינו נע"ג. להצלחתו ולהצלחת כל בני משפחתו ברוחניות ובגשמיית. שיזכה לשנה טובה ומבורכת, לבריאות איתנה ונהורא מעליא, אכ"ר. וכן מוקדש השיעור על ידי רבי יוסף חיים בן דוד הי"ו ורעייתו החשובה מארצה"ב, לברכת הצלחה בשנה הבא [===צ"ל הבאה] עלינו לטובה, פרנסה בשפע ובריאות איתנה, ונחת מכל יוצאי חלציהם. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ן.

וכן מוקדש השיעור ע"י ידידנו הרב יהודה קדיס הי"ו לרפואת רעייתו היולדת תמר בת אילנית, ובתו הנוולדת במזל טוב הודיה שתחי'. שיזכו אביה ואמה לגדלה לחופה ולמעשים טובים בבריאות איתנה ונהורא מעליא, בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ן. הוא ב"ה גם מסייע להפצת השיעורים בבתי כנסיות ובתי מדרשות, הוא תלמיד חכם, יה"ר בעז"ה דיתעביד לאילנא רברבא, אכ"ר.

כמו כן השיעור מוקדש ע"י רבי ישראל זאב בן יוסף דוב סתם הי"ו, מארצה"ב, להצלחה מרובה בכל העניינים, ולעילוי נשמת אמו מרת חנה רייזל בת יחיאל ע"ה, תנצב"ה. בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ן. וכמו כן השיעור מוקדש ע"י רבי גולן בן אמנון ורעייתו החשובה הי"ו, מארצה"ב, להצלחה בפרנסה ושלוש בית ובריאות איתנה, ושיורו נחת מכל יוצאי חלציהם. ולעילוי נשמת מרת רגינה בת סרח ע"ה תנצב"ה. בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ן.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, והזקוקים לרפואה – השם ברוך הוא ישלח להם רפוי"ש בתוך כל חולי עמו ישראל, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

בעניין אמירת המלך הקדוש והמלך המשפט בעש"ית, שהקב"ה מראה בימים אלו את מלכותו בעולם. טענת אספסינוס שר צבא רומי, לרבן יוחנן בן זכאי [גטין נוי], 'אי מלכא אנא, עד האינדא אמאי לא אתית לגבאי', והנלמד מכך לגבינו אנו.

כל השנה כולה, אדם מתפלל 'האל הקדוש', 'מלך אוהב צדקה ומשפט'. חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכפורים, שמתפלל 'המלך הקדוש' ו'המלך המשפט'. כך מובא בגמרא במסכת ברכות דף י"ב ע"ב.

ומפרש רש"י [שם בד"ה המלך הקדוש], מהו העניין בכך? מדוע במקום 'האל' אומרים 'המלך', ובמקום 'מלך אוהב צדקה ומשפט'?

אומרים 'המלך המשפט' וזה לשונו, לפי שבימים הללו, הוא מראה מלכותו לשפוט את העולם.

עמדנו בס"ד על העניין הזה לפני כמה שנים [נצבים וילך התשע"ג], כיצד להבין זאת? איך הקב"ה מראה לנו את מלכותו? איך אנחנו רואים את זה?

בגמרא במסכת גטין [דף נ"ו ע"א] מובא מעשה, על רבן יוחנן בן זכאי, כיצד הצליחו בערמה להוציאו מירושלים, למרות שהבריונים היו שולטים אז שם. הם לא שמעו לחכמי ישראל שאמרו כי צריכים להשלים עם הרומיים, להיכנע להם, אלא הם נלחמו בכוח גדול וביחד חזקה, לא נכנעו, ונגרס מכך שנחרב בעזה"ר בית המקדש.

אבל את גדול הדור, רבן יוחנן בן זכאי, הצליחו להוציא בערמה מן העיר, בַּאֲמָתָא שֶבְכִיכּוּל הוא מת. וכאשר הוא יצא, הוא ראה את אספסינוס שר צבא הרומיים, ואמר לו, 'שלוש עליך המלך, שלום עליך המלך'. אמר לו אספסינוס, אתה חייב שתי מיתות. א' אני לא מלך, ב' על הצד שאני כן מלך, היכן היית עד עכשיו? למה לא באת? כבר כמה שנים שאנחנו כאן במצור, ורק כעת הינך נזכר להגיע?

אמר לו רבן יוחנן בן זכאי, אתה בודאי מלך. לא יתכן שבית המקדש ייחרב, אלא רק ע"י מלך. ישנם פסוקים מפורשים, שכתוב על כך בהם 'מלך', כגון [ישעיהו י', ל"ד] וְהִלָּבֵנוּן בְּאֵדִיר יְפוֹל, וכדלקמן. ולגבי מה שאתה אומר, למה לא היגעת עד עכשיו? הייתי אנוס. הבריונים לא נתנו לנו. הם היו אנשים אלימים ביותר.

כך לשון הגמרא שם, כי מטא להתם, אמר, שלמא עלך מלכא, שלמא עלך מלכא. א"ל, מיחייבת תרי (קטלא) [קטלי]. חדא, דלאו מלכא אנא, וקא קרית לי מלכא. מפרש רש"י, והתעללת בי.

דהיינו, א"כ אתה לועג עלי? צוחק ממני? מכבד אותי בשקר, כביכול הנני יותר גדול? הינך מתעלל בי?

וכפי שאחז"ל אמר הקב"ה כדי שתמליכוני עליכם, ממליכים את הקב"ה, 'אבינו מלכנו, חטאנו לפניך'. וכד'. כאשר השטן שומע זאת, מה הוא יכול להגיד? נזכרתם כעת שהקב"ה הוא מלך? עכשיו אתם ממליכים אותו, 'המלך המשפט'? עד עכשיו, איפה הייתם?

כפי שאספסינוס שאל, 'אי מלכא אנא, עד האידנא אמאי לא אתית לגבאי? אם אני המלך, מדוע לא היגעת עד עכשיו? למה חיכיתם עד עתה?

אמנם, זה לא ששכחנו ח"ו שהקב"ה הוא מלך. ההיפך, על כל צעד ושעל אנחנו אומרים בכל ימות השנה, שהקב"ה הוא מלך, כגון בכל ברכה הננו אומרים ברוך אתה ה' אלהינו 'מלך העולם' וכו'. סלח לנו אבינו כי חטאנו מחול לנו 'מלכנו' כי פשענו וכו'. אין כאלהינו אין כאדוננו אין 'כמלכנו' וכו'. והיה י"י 'למלך' על כל הארץ וגו'. בכל מקום ובכל זמן, אנחנו מזכירים זאת. ברם, אנו בעוה"ר אומרים זאת, מן השפה ולחוץ. כי אם אכן הקב"ה 'מלך', איך אפשר להמרות את פי המלך? רק 'אומרים'.

אבל בימים הללו, אנחנו קצת יותר מרגישים את זה, וממילא יש מקום ח"ו לתביעה. מלך. מי שמורד במלכות. אוי ואבוי. איך מתעלמים? אולי יש לנו תירוץ, על דרך מה שענה לו רבן יוחנן בן זכאי, 'בריוני דאית בן, לא שבקונן'. ישנו יצר הרע, הוא חזק יותר מאיתנו. הוא אש, ואנחנו – לא רק 'בשר ודם', אלא יתירה מכך – 'זכור כי עפר אנחנו'. ישנם לנו מונעים חזקים, 'בריונים', שלא נתנו לנו.

ברם גם התשובה הזאת, איננה מתקבלת. גם על כך אפשר להתווכח. לא פשוט שהתשובה הזאת תתקבל. והסיבה היא, כי נכון שישנו יצר הרע, אולם הרי אמר הקב"ה, בראתי יצר הרע – בראתי לו תורה תבלין [קידושין דף ל' ע"ב]. ישנה תרופה טובה. מי שרוצה, יכול לקחת את התרופה. לא רציתם לקחת את התרופה.

א"כ יש מקום לדון. מעתה צריכים לדעת, שלא נישאר בלי תשובה. ללא מענה על השאלה הזאת.

וישנם המפרשים שהוא פחד, כי כיון שהוא אכן לא מלך, אם הוא ישתוק, אזי יתבעו אותו לדין. הוא היה חייב להגיב, להגיד שהוא לא מלך, שלא ייראה כביכול הוא משתרר. ותו, אי מלכא אנא, עד האידנא אמאי לא אתית לגבאי?

א"ל – עונה לו רבן יוחנן – דקאמרת לאו מלכא אנא, אבךא מלכא את. האמת היא, שאתה בן מלך. דאי לאו מלכא את, לא ממסרא ירושלם בידך. דכתיב [ישעיהו י', ל"ד] וְהִלְבֵּנוּ בְּאֵדִיר יָפוֹל. ואין אדיר אלא מלך, דכתיב [ירמיהו ל', כ"א] וְהָיָה אֲדִירוֹ מִמֶּנּוּ וגו'. ואין לבנון אלא ביהמ"ק, שנאמר [דברים ג', כ"ה] הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבֵּנוֹ. ודקאמרת, אי מלכא אנא, אמאי לא קאתית לגבאי עד האידנא? בריוני דאית בן, לא שבקונן. לא הניחו לנו לצאת. לא יכולת.

דרך אגב, לגבי המלה לא 'שבקונן', זאת טעות בדקדוק הלשון. הדבר לא נדפס כראוי. כי 'לא שבקונן' פירושו אין אנחנו מניחים, עוזבים. ולכן צ"ל 'לא שבקונן', לא הניחו לנו. לא עזבו אותנו. בלשון רבים. שְבִקְנָן.

וכך הוא 'לא שבקונן', במדרש הגדול על מגילת איכה דף ד' ע"ב. מאידך במדרש הגדול עצמו על התורה פרשת כי תבוא, הגירסא שבקין, וכן הוא בכמה כתבי יד אשכנזיים של גמרא, ועיין עוד דקדוקי סופרים שם. ויש לעיין אולי אם הניקוד שבקין, הוא לשון רבים. איתמר. והנה בשלמא שבקין, יתכן. אבל בצירי, לענ"ד לא יתכן. יב"ן.

אבל אספסינוס, לא קיבל את התשובה. אמר ליה – אספסינוס השיב לרבן יוחנן – אילו חבית של דבש, ודַרְקוֹן כרוך עליה, לא היו שוברין את החבית בשביל דרקון? אישתיק.

רבן יוחנן לא ענה לו. לאו למימרא שלא היה לו מה לענות, אלא שהוא לא רצה לפגוע בו. המפרשים מאריכים בכך וכו'.

לענייננו כעת, בין פֶּסֶה לעשור, עשרת ימי תשובה, אנחנו צועקים 'המלך הקדוש', 'המלך המשפט', אומרים מלכיות זכרונות ושופרות,

עד עכשיו, למה לא באת אצלי? הוא הרגיש תביעה, עד כדי עילפון, עד לגעות בבכי. אנחנו צריכים לשאול את השאלה הזאת לעצמינו, ולדעת שיהיה לנו פה להשיב, או מצח להרים ראש.

המשך ביאור דברי הרמח"ל בספרו דרך ה', תירוץ נוסף [חוץ מתשובת מרן שליט"א בשיעור הקודם] מהגר"ח פרידלנדר זצ"ל לגבי השאלה, מה צורך להקב"ה בקטיגור וסניגור, ודיונים והוכחות וכו', הרי הכל גלוי וידוע לפניו. עניינים נוספים המתבארים לפי תירוץ זה, כגון מה שהשטן נבהל בכל שנה שוב ושוב מן התקיעות. בספר הזוה"ק מבואר כפי התשובה שהובאה בשיעור הקודם.

בשיעור הקודם הבאנו בס"ד את דברי מהרמ"ח לוצאטו, בעל מסילת ישרים, בספרו דרך ה' [חלק שני פרק ו'], כי בבתי דין של מעלה, היכן שדנים את כל הבריות – לפעמים הקב"ה הוא ראש הבי"ד, ישנם בתי דין שלו – כל הסדרים הם כמו הסדרים של בתי הדין – בתי המשפט – שאצל בני האדם. ישנו קטיגור, וישנו סניגור, וישנם עדים, ומביאים הוכחות, ועושים דיונים וכו'. כך הוא רצון ה', למרות שהקב"ה לא צריך זאת כלל, כי הוא יודע את הכל. הוא אינו צריך, לא דיונים ולא עדים, הכל גלוי לפניו מהתחלה ועד הסוף, ואין שכחה לפני כסא כבודו. בכל זאת, ככה הוא עשה.

שאלנו, בשביל מה צריך זאת? הרי הדבר מיותר? וענינו בס"ד, כי הקב"ה רוצה שבני האדם ידעו, שהמשפט שלו הוא משפט צדק. אכן הקב"ה יכול לגזור – חייב או זכאי – בפחות משניה. אבל האדם ישאר עם טרוניא. הוא יטען, לא, אני התכוונתי אחרת, לא לקחו בחשבון את כל הצדדים ואת כל השיקולים. וגם הרואים יגידו, הרי הוא צדיק, למה מגיע לו? כביכול נראה ח"ו שהמשפט אינו משפט אמת. הקב"ה רוצה להוכיח לעיני כל, שיהיה גלוי וברור, שהוא שופט בצדק. לכן, את כל הצדדים, ואת כל העדויות, ואת כל המחשבות והדברים הנסתרים, שהכל יבוא לדיון. אבל תוצאת המשפט הסופי, הוא כמובן תלוי אך ורק ביד ה'.

זהו כפי שאנחנו אומרים, 'צעקנו בפינו חטאנו, פתלתול ועיקש ליבנו'. הקב"ה הוא מלך, ואנו עושים את מה שאנחנו רוצים.

*

מביאים בספרים מעשה על זה, כגון בספר לוחות אבנים – זהו מאת בנו של הגר"י סלנטר זצ"ל – שכתב [בעמ' ט"ל]. וכן בספר קדוש אלול, עמ' 158. הובא בשיחות חיוזוק (נזרית) פרשת נצבים וילך דף רפ"ה] כך, מעלה גדולה ונפלאה היא להשתמש בכח הציור דקדושה, להתבונן איך הצדיקים היו מתכוננים לראש השנה ולחרדת הדין.

כי הגאון בעל מגלה עמוקות זצ"ל, היה ש"צ בראש השנה. וכאשר התחיל 'המלך' – אצל האשכנזים, מעמידים משום מ"ה ש"צ חדש באמצע נשמת כל חי וכו', בפיסקא 'המלך' היושב על כסא רם ונשא – געה בבכי.

הסיפור הזה מובא בהרבה ספרים, בנוסחאות שונות. ועל גדולי ישראל אחרים. ישנם כאלה האומרים זאת על הר"ר אהרן מקרלין, וישנם שאמרו על בעל בני יששכר, וישנם שאמרו על החפץ חיים, כמו שמצוי בהרבה עניינים כאלה, שהתחלף שמו של בעל המעשה. יש נוסחאות שהוא התעלף אז, ולא הבינו מה קרה וכו'. לא רק געה בבכי. התחיל 'המלך', או רצה להתחיל, והוא נעצר.

ושאלוהו על זה. ואמר על פי הגמרא [גטין דף נ"ו ע"א] כשבא רבן יוחנן בן זכאי לפני אדרינוס, אמר, שלמא עלך מלכא. ואמר לו, מחייבת תרתי (קטלא) [קטלי]. חדא וכו', ועוד, אי מלכא אנא, עד השתא אמאי לא אתית?

ולכאורה, בראש השנה, כשבאים לבקש עליו ועל בני ביתו לחיים ולמות – בא בכוונה להתפלל אל המלך, ומפחד אני פן ישאלני אי מלכא אנא, עד השתא אמאי לא אתית?

רק גאונים גדולים וצדיקים, יכולים להיבהל מכזאת מחשבה, כי הם יודעים את כל המשמעות שבעניין הזה, והם נחרדים. ואם בארזים נפלה שלהבת, מה יעשו איזובי הקיר?

ויש יוצא מן הכלל, כפי שאמרו חז"ל [ב"ר צ"א ט'] 'מכאן שאין השטן מקטרג, אלא בשעת הסכנה'.

וידעת הגדרים חשובה לאדם, כדי שידע מתי להתאמץ להוסיף זכויות, מתי זמן הדין – בראש השנה, ויתכונן בחודש אלול ויחזור בתשובה.

ע"י ההכנה, האדם מוריד ממנו הרבה דברים. הוא אומר וידוי, ואז כבר אין לשטן מה לקטרג, כי מה הינך מחדש? כפי שדיברנו בזמנו, 'מודה בקנס, פטור'. כבר הודינו בעצמינו, אמרנו את כל החטאים שלנו. והכלל הוא, וסלחת לעווננו 'כי רב הוא' – כפי שאמרנו את הרמז אז – שההלכה היא כדעת רב [ב"ק דף ע"ה ע"א], 'המודה בקנס, פטור'.

הקב"ה רוצה שנדע זאת, כדי שבמעשינו נזכה בדין.

כך הוא אומר.

לכאורה, זה נשמע רעיון טוב, מצויין.

ולפי דבריו אלו, אפשר להמשיך ולהבין עוד כמה וכמה עניינים.

למשל, ידוע מה שמפרשים התוספות בשם הערוך, בשם הירושלמי, לגבי המובא בגמרא במסכת ראש השנה [דף ט"ז ע"א], אמר רבי יצחק, למה תוקעין ומריעין כשהם יושבים, ותוקעין ומריעין כשהם עומדים? כדי לערבב השטן.

מה הפירוש, ערבוב השטן? מביאים התוספות כך, פירש בערוך [כדאיתא] בירושלמי, 'בלע המות לנצח', וכתוב 'והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול'. כד שמע קל שיפוצא זימנא חדא, בהיל ולא בהיל. וכד שמע תניין, אמר, ודאי זהו שיפוצא ד'יתקע בשופר גדול', ומטא זימניה למתבלע, ומתערבב, ולית ליה פנאי למעבד קטגוריא.

כאשר השטן שומע את התקיעות, הוא 'בהיל ולא בהיל'. הוא מתעשת, מרגיע את עצמו קצת, ואומר, טוב, אולי הם רק קיימו את המצוה. אבל אח"כ הוא מפחד, שמא הגיע היום שהוא יאבד מן העולם. ש'בילע המות לנצח', שזהו הסוף שלו. ואז הוא מתערבב ומתבלבל.

ככה אמרנו, לכאורה. אמרתי אז, את מה שהיה נראה לי בס"ד.

ידידנו הרה"ג יהודה חרזי הי"ו העיר לי אח"כ, כי בספרו של הרה"צ רבי חיים פרידלנדר זצ"ל, כתב פירוש אחר על דברי הרמח"ל הנז"ל.

יש לו ביאור על הספר דרך ה', בשם דרך לחיים – שלא ראיתי אותו – והוא מסביר [בדף קל"א] טעם אחר, וז"ל, 'סידר האדון ברוך הוא וכו' יעשה בסדר כעין מלכות הארץ וכו' בבתי דינים'. יש להבין, מדוע הקב"ה צריך את כל הסדר הזה – קטיגור, סניגור, עדים, ובי"ד. הרי הוא יתב' יודע הכל בלי כל זה?

התירוץ הוא, שהכל לטובתנו, כדי שאנחנו נבין ונתנהג לפי הבנתנו. ולפי הבנתנו, צריך שהדין יתנהג באותה צורה, כמו בעולם התחתון, בסדרי בית הדין שלמטה. לכן הקב"ה מתנהג עמנו, כסדרי העולם שלנו. שאם נדע את סדרי ההנהגה בבי"ד של מעלה, נוכל לפעול ולשנות הדין והמשפט לטובתנו.

אם האדם יודע את הסדרים של ביה"ד, אם הוא יודע את הכללים, כיצד מתנהל המשפט, אזי הוא יכול לזכות בדין. הקב"ה – מצד אחד – 'אוהב משפט'. ומצד שני, הוא 'מנהג עולמו בחסד, ובריותיו ברחמים רבים'. הקב"ה רוצה שנזכה בדין, אבל מאידך חובה שיהיה משפט, שהדברים יהיו צודקים. על כן, תעשה הכל לפי כללי המשפט. הקב"ה גילה לנו את הסדרים הללו, בכדי שאנחנו נמצא את הדרך, איך לזכות בדין.

לדוגמא. בבי"ד של מטה, הדין נעשה כפי תביעת הקטיגור ב'כתב האשמה', אבל השופט אינו יכול להחמיר בדין יותר מהכתוב בכתב התביעה. פסק הדין חייב להיות, לפי התביעה.

וכך גם בבי"ד של מעלה, אין מענישים יותר מהכתוב בתביעה.

ויש כללים, איך ומתי יכול הקטיגור לתבוע ולקטרג, היינו שפעם בשנה ניתן לו רשות לקטרג – בראש השנה.

דברים, אולם שורש העניין כתוב שם בזה"ק במפורש.

וז"ל ספר הזה"ק שם, בחדש השביעי באחד לחדש וגו'. פקודא דא, לתקוע שופר בראש השנה, דהוא יומא דדינא, כמה דאוקימנא. והא אוקמוה דכתיב תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו, והא (אתמר) [אתאמר]. דהאיי איהו יומא דסיהרא אתכסי ביה, וקאים עלמא בדינא. בגין דההוא מקטרגא חפי וכסי, ואנעל פתחא על מלכא, אתר דדינא שריא, למתבע דינא על עלמא.

ואי תימא, איך אתייהיב ליה רשו לההוא מקטרגא לחפאה ולמתבע דינא?

אלא ודאי, בידא דהאיי מקטרגא שוי קב"ה למתבע דינא על כל עלמא, ושוי ליה יומא ידיעא למתבע קמיה כל דינין דעלמא. דהא קב"ה עביד ליה, ושוי ליה קמיה, למהוי דחילו דקב"ה סלקא ושריא על כלא. ורזא דא, והאלהים עשה שייראו מלפניו. מאי עשה, עשה להאיי מקטרגא, ואתקין ליה קמיה, למהוי סייפא שנא על כל עלמא – המקטרג הוא חרב שלופה על כל העולם – וכל דא בגין דידחלון מקמי קב"ה כלא, ודא איהו סנטירא – השוטר, המקטרג – דתבע חובי בני נשא, ותבע דינא, ותפיס בני נשא וקטיל לון ואלקי לון, כלא כמה דנפיק מן דינא.

כגוונא דההוא ממונה ב"ד דלתתא, דאטייהיב ליה רשו לאדכרא קמי בי דינא, פלוני עבד כך, ופלוני עבד על כך, ולמתבע עלייהו דינא.

ותנן, רשו אתייהיב לההוא ממונה ב"ד, לאנעלא על בי דינא פתחא, עד דיגזרון דינא על כל מה דאיהו תבע, ולית רשו לבית דין לדחייא ליה. בגין כי אני אוהב משפט, ואיהו בעי דעלמא יתקיים בדינא, ולמנדע דאית דין ואית דין. כהאיי גוונא, שוי קב"ה קמיה להאיי, דאיהו תבע דינא קמי מלכא על כל בני עלמא. ובהאיי יומא – ביום הזה, ראש השנה, שהלבנה היא מכוסה, עכשיו חייב להיות דין. אין עכשיו רחמים. חובה לתבוע דין – אתייהיב ליה רשו לכסאה פתחא דמלכא, וסיהרא

והשאלה הידועה היא, הרי כבר מאות ואלפי שנים אנחנו תוקעים בראש השנה, עוד פעם ועוד פעם, וכי בכל פעם, בכל שנה ושנה מחדש, השטן נבהל? וכי הוא לא מבין כי מה שהיה בכל השנים הקודמות, מסתמא יהיה גם עכשיו. הרי הכל עבר אז 'בשלוש', א"כ הוא היה צריך להיות שלו ורגוע, אין לו מה לחשוש. מה שהיה, הוא שיהיה. עוד שנה ועוד שנה, ועוד מאה שנה. כל הזמן הוא נבהל?

אולי ישנן תשובות נוספות לשאלה הזאת, אולם התשובה שדעתי הקטן נחה ממנה, היא מה שראיתי בספר מעשה חושב, כי לשטן אין זכרון. אינני יודע עד כמה הוא זוכר, אולי הוא זוכר רק שנה אחת, את כל החטאים של כל אותה השנה. אבל הוא שכחן גדול, אין לו כוח זכירה. [עייין בהרחבה בשיעור מוצש"ק כי תבוא התשפ"ב, דברים וכי תבוא התשפ"ד].

ידוע ג"כ – כך מובא בספרים – כי השכחה באה מן הקליפות. העבירות גורמות שכחה. והראיה, כפי שכתבו בהרבה ספרים, קטיגור"ר בגימטריא שכ"ח. במדויק. והמלה סניגור"ר, היא באותה גימטריא, רק שנוסף אחד. כנראה לסניגור יש עוד תוספת אחת, שהיא הזכרון. ועייין בס' בינת יששכר (בלוך) דרך חיים דף י"ג ד"ה ולי, ודרך בינה ד"ה ומעתה.

אם כן, אם אנחנו יודעים שהשטן הוא שכחן, אזי אנחנו יודעים ומתחכמים איך להתנהג איתו. כיצד לפעול. לכן אנחנו תוקעים בשופר עוד הפעם. אנו מתנהלים בצורה כזאת. זאת בכדי לחזק את הרעיון שאמר בעל דרך לחיים.

*

ברם בס"ד עיינתי ומצאתי כי בספר הזה"ק ברעיא מהימנא פרשת אמור [דף צ"ח ע"ב], מבואר כפי התשובה שלנו, מה שאמרנו בס"ד להסביר את דברי הרמח"ל, וכדלעיל. ורואים כי זהו המקור של הרמח"ל. הרי מהר"ח לוצאטו היה מקובל אלהי. מי שמעין ברעיא מהימנא, הוא רואה כי זהו מה שהיה לנגד עיני הרמח"ל. זאת אומרת, מה שהוא כתב, בנוי על מאמר הזה"ק הזה. אמנם הוא הוסיף מעצמו כמה

דפומא לבני עלמא – שלא יהיה פתחון פה לבני העולם, מלשון 'פטר' רחם – אלא לאחזאה דכלא עביד בארע קשוט, וניחא קמיה מאן דאשתזיב מן דיניה.

שהאנשים לא יגידו, כי ישנו כאן עיוות דין. שיראו כי הכל בא לדיון, כל הטענות וכל הסינגורים נידונו, וכל התשובות, כל הצדדים וכו'. ולבסוף לאחר שהסבירו את הכל, נפסק הדין.

כתוב כאן במפורש, את מה שאנחנו אומרים. שבת לה' יתברך.

לגבי המלים האחרונות, 'וניחא קמיה מאן דאשתזיב מן דיניה', זהו דבר מעניין. נוח לו להקב"ה, מי שינצל. הוא רוצה לזכות אותנו. אין לך חיד מתוק זה.

אמנם יתכן שפירושו של הרב פרידלנדר גס-כן נכון, והדבר בבחינת אלו ואלו דא"ת, אלא שזה תלוי באיזה דין המדובר. דמסתברא שישנו חילוק אם המדובר בדין שאחרי המות, לבין הדין של ר"ה, כי בזה האחרון בלא"ה האדם אינו נמצא שם ואינו יכול לדעת כיצד הם דנים אותו. וכבר עמדנו והעמדנו על כך בס"ד בשיעור הקודם.

*

אולם עכ"פ מדברי הספר דרך ה' [שם] נראה, כי אחרי ככלות הכל, איננו יודעים את כל הנימוקים לכך. ישנם בכך דברים יותר נסתרים. כי הוא אומר בזה"ל, 'כך גזר וסידר בחכמתו הנפלאה'. דהיינו, ישנם כנראה עוד סיבות, למה הקב"ה עשה את זה. ישנה כאן 'חכמה נפלאה', שכנראה איננו יכולים להשיגה. השם ברוך הוא יאיר עינינו.

בעניין שלטון הרשע שבא"י וגזרותיהם על עולם התורה, ושראו לכוון עליהם באמירת המלה 'כל', שבפיסקת 'הפר עצת כל אויבינו'. דברים מגדולי הדור שליט"א בעיקבות המצב, לחזק את עניין לימוד התורה וכו'. תמיהת מרן שליט"א מדוע לא מעוררים לחזק את ענייני הקדושה והצניעות בדורינו.

בעוונותינו הרבים, שלטון הרשע, הערבירב אשר שולטים [בא"י], בזמן האחרון הם מקשים

אתחפיא לגו, עד דיתגזר דינא על כל בני עלמא.

וכעת הוא אומר את מ"ש הרמח"ל, ואע"ג דכלא אתגלי קמי קב"ה, לא בעי אלא בדינא. הקב"ה עושה משפט. אמנם הוא אינו צריך, כי הכל גלוי וידוע לפניו, מהתחלה ועד הסוף, הרבה יותר ממה שאנחנו יודעים.

כלא כגוונא חדא, עילא ותתא, אתקין פרסייא דדינא בהאיי יומא, וסנטירא אתא, ותבע דינא על כל עובדי בני עלמא, כל חד וחד כפום ארחוי, וכפום מה דעבד. וסהדין אתיין וסהדי על כל עובדי בני עלמא.

ואלין אינון עיני י"י, דאינון משטטי בכל עלמא.

זהו בדיוק מה שכתב הרמח"ל בספרו דרך ה', הוא הזכיר את העניין הזה בזה"ל, ויבאו בני האלהים להתיצב על י"י וגו' [אויב א', ו']. עיני י"י המה משוטטים בכל הארץ [זכריה ד', י']. אלה אשר שלח י"י להתהלך בארץ [שם א', י'], ואחרים כאלה. הכל נאמר על דרכי ההנהגה הזאת, כפי הסדרים שסידר. ואותם המלאכים המופקדים להשגיח על עניני העולם, ולהעיד עליהם, יקראו עיני ה'.

הדבר הזה, מוזכר כאן בזה"ק.

וכמה אינון עיני י"י, דלית לון חושבנא, דקא אזלי ומשטטי בכל עלמא, וחמאן כל עובדי בני עלמא.

וי לאינון דלא משגיחין ולא מסתכלין בעובדיהון. דהא לגבייהו קיימין אלין סהדי מלכא, ומשגיחין וחמאן כל מה דאינון עבדין, וקאמרי. דהא אינון סלקי וסהדי קמי מלכא, והאיי סנטירא קאים קמי מלכא ותבע דינא, פלוני עבר דינא, פלוני עבד כך. והא הכא סהדי. ועד דקב"ה לא שאיל לון, לית לון רשו לסהדא. כדין אינון סהדי סהדותא. וכלא אפתיב קמי מלכא בפתקא וכו'.

אולם העיקר – מה שמוזכר במפורש – הוא התירוץ שאמרנו, אשר מובא שם ומתבאר בזה"ק בזה"ל, וכלא ידע קב"ה. אמאי אצטריך לכל דא? אלא בגין דלא יהא פטרא

וכו', כתוב הפר עצת 'כל' אויבינו. 'הפר היינו, לפורר את זה, הגוש ייהפך לפירורים שאין להם ערך. של מי? של 'אויבינו'.

אולם מי זה 'כל' אויבינו? אלו הערב רב, שהם מתוכנו, יהודים כמונו, כי הם ג"כ מצטרפים ועושים לנו קשיים גדולים. [וע"ע בשיעור מוצש"ק האזינו – דרשת שבת שובה התשפ"ה, ובעוד מקומות].

*

הנני רואה, כי גדולי הדור שליט"א מעוררים את הציבור במאמרים, כגון [במאמר 'זרעי את גדויותיך' מאת הגר"ד לנדו שליט"א שאמר לאחר שיעורו דברי התעוררות בזה"ל. העורך] כולנו יודעים שבעונותינו הרבים, אנחנו שרויים בגלות הרבה שנים.

ובעת הזאת, אנחנו מרגישים היטב את הימצאותנו בגלות שמכבידה עולה עלינו. יש עלינו – לומדי התורה – גזירה, גזירה רעה וקשה. יהודים רודפים יהודים בגלל לימוד התורה. לא גויים, כמו בעבר, אלא יהודים. גלות רביעית, תחת שלטון ערב רב, כידוע.

זו גזירה נוראה, ואנחנו בעונותינו נמצאים בתוך הגזירה הזו רחמנא ליצלן.

התחושה הקשה שבה אנו נמצאים, היא גזירת הגלות. אבל ההתמודדות עם הגזירה, זה הנסיון שהקב"ה מנסה אותנו. וחובתנו כאיש אחד, לעמוד בנסיון שמנסה השם אלהינו אותנו, ולעמוד כצור חלמיש, לא להיכנע לגזירת הרשויות לגייס חלילה את לומדי התורה.

מי שנעצר על ידם, חובתו שלא להיכנע, ולא להתפתות בשום צורה שהיא ללכת לצבא רחמנא ליצלן וכו'.

לפני כמה שבועות, היה בירושלים עיקור"ת פיגוע קשה, והלכו לעולמם ששה תלמידי חכמים מהציבור החרדי הי"ד.

ראיתי גברא רבה אשר הגיב על כך. [הובא במאמר השבועי מפי הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א בעל תשובות והנהגות, פרשת כי תבוא התשפ"ה. העורך]. דברים שנאמרו ביום

יותר ויותר את ערפם, רודפים את היהדות החרדית – בכלל, ואת ציבור בני התורה – בפרט.

דוד המלך ע"ה אומר בתהלים פרק קי"ט – תמניא אפי – שָׁרִים, רִדְפוּנִי חֲנָם. וּמִדְבַּרְךָ, פָּחַד לִבִּי. אמנם לא כ"כ ברור, מי אלו ה'שרים' אשר רדפו את דוד המלך? האם זהו שאול המלך, והוא נקרא כאן משום מה בשם שר, או בנו אבשלום. בכל אופן, המדובר הוא על אנשים בעלי כוח ועצמה, אנשים שישנה להם אפשרות להזיק. הם רודפים אותי חנם, על כלום.

ומדברך פחד לבי, מסבירים כמה גדולים וצדיקים, כי דוד המלך אומר, אני אינני מפחד מהם, אלא 'מדברך', כי הנני יודע שהם רק שלוחים שלך. שברצונך לעורר אותי, כי אני צריך לתקן את עצמי.

הם רק רצועת מרדות בשבילנו, לתקן את עצמנו. באמצעותם, הקב"ה רוצה לזרז אותנו, לעורר אותנו.

שאלה מהקהל: א"כ מה הכוונה 'חנם'?

תשובת מרן שליט"א: על כלום. על מה הרשעים הללו רודפים אותנו? שאול המלך שרדף את דוד, על מה? קנאה רח"ל.

המשך השאלה מהקהל: אבל זה לא שאין סיבה, כי ישנם עוונות שהם הסיבה לכך.

תשובת מרן שליט"א: אבל מצידם, הכל 'תירוצים', שקר וכזב. שום דבר לא מוצדק.

על כך ראוי שנכוון בתפילות הימים הללו, כאשר אנחנו אומרים 'בטל מחשבות שונאינו', 'הפר עצת כל אויבינו'. בפשטות, 'אויבינו' אלו בני ישמעאל, ו'שונאינו' אלו בני אדם. כך לפי דברי רבינו בחיי [כפי שהבאנו מספר פעמים בעבר]. ישנם המפרשים ההיפך, אבל בדר"כ 'שונאינו' אלו הנצרים, הם שונאים. ויותר גרועים, בני ישמעאל, כי הם אויבים. 'אויב' זה מלשון אוי ואבוי.

אבל בנוסח שלנו כתוב, הפר עצת 'כל' אויבינו. מי זה 'כל'? בפיסקת 'בטל מחשבות שונאינו', לא כתובה המלה 'כל', אולם בפיסקת הפר

שערי יצחק – השיעור השבועי

מיועד לחסידים [חסידים הבעש"ט], להשלים את מה שחסר להם. והספר ראשית חכמה, הוא מיועד בשביל הליטאים, להגיד מה חסר להם. איזו נקודה חלשה אצלם? אבל בסופו של דבר, שני הדברים הם נכונים. צריך גם את זה, וגם את זה.

שאלה מהקהל: בשלמא נפש החיים. אבל בזמנו של בעל ראשית חכמה, לא היה המושגים, ליטאים – 'מתנגדים' לחסידות? תשובת מרן שליט"א: פשיטא. בודאי. אל תתייחס למלים באופן חיצוני. העיקר הוא 'הרעיון'. המכוון הוא ל'סוג' אנשים כאלו. וכמותם יש בכל הדורות.

במלים אחרות, הנני שואל, תמימה על עצמי, לא נראה שמדברים לחזק את הדברים השרשיים, הבעיות הקשות שישנן בדור שלנו, בקדושה ובצניעות. אינני יודע. אני לא שומע אף מלה, שמדברים על הנושא הזה.

מה נגיד? אולי הטעם הוא כי 'כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע', כמבואר ביבמות דף ס"ה ע"ב? שמא לא יקבלו?

ברם, אינני יודע האם הדבר עד כדי כך.

חלקם בודאי יקבלו.

השלמה לגבי הרמז שהביא החיד"א בנחל קדומים מן הפסוק 'והוא אשה בבתוליה יקח', כי גם באחרית הימים שייד עניין 'בן שמונה עשרה לחופה'. דוגמא נוספת מעניין פתיל תכלת, כי נרמז בתורה שהתכלת לא תהיה באחרית הימים. ובעניין פתיל תכלת בזמנינו. שתי תשובות לטענה כי החיד"א סותר את עצמו, ממ"ש בספרו ברכי יוסף.

ולא חסר מה לתקן.

לדוגמא, הבאנו כבר בס"ד [שיעור מוצש"ק שופטים התשפ"ה] את דברי החיד"א בספרו נחל קדומים, לגבי הפסוק [ויקרא כ"א, י"ג] 'והוא אשה בבתוליה יקח', שכתב בזה"ל, 'והוא גימטריא י"ח, דבן שמונה עשרה לחופה. הכי דרוש דורשי רשומות.

הוא דוחה את דברי חכם אחד, שאמר כי זה היה רק בזמן חז"ל, שהם היו בריאים וכי בדורות שלנו אפשר לחכות יותר.

הפיגוע הנורא, שאירע השבוע בירושלים עיה"ק.

אי אפשר לנו להבין בשכל אנוש מה שנעשה. הם הלכו ללמוד תורה, ונהרגו באופן אכזרי. אמנם אנחנו לא דנים את הקב"ה, שאנחנו בני אדם, ואנחנו רק יודעים שהמשפט לאלהים הוא, ובני אדם אינם מסוגלים כלל להבין את דרכיו של הקב"ה. אלא זאת אנו יודעים, שהקב"ה עושה רק צדק. ואם אין אנו מבינים זאת, אין זה אלא מפני שאין אנו יודעים מה הוא הצדק, ועלינו לקבל את דרכי הקב"ה באמונה שזהו רצון הקב"ה, והשם אחד ושמו אחד. וזהו רצון הקב"ה, להראות בעולם הזה משפט, ונסינות קשים, לעורר כל אחד ואחד.

והחיזוק שמוטל עלינו בשעה כזאת, הוא לייקר ולהחשיב כל רגע וכל תיבה של לימוד התורה, ולידע שעל כל תיבה ותיבה של לימוד תורה מקבלים שכר ומליץ יושר, והקב"ה יעזור ויחיש גאולתנו במהרה בימינו בקרוב.

אשריהם ואשרי חלקם.

ועוד ראיתי כהנה וכהנה. מה שהנני רואה? כי מדברים על 'לחזק את עמל התורה'. הכל טוב ויפה. ברם, נראה כי בנ"ד עדיין 'העיקר חסר מן הספר'. אם נפגעו בני הציבור החרדי דוקא, לומדי תורה, הוי אומר שהקב"ה תובע מאתנו במיוחד, למשש בציציותנו. מזעזע אותנו דוקא.

מספרים כי מישחו שאל את החזו"א שאלה. הוא אמר לו, למדתי את הספר נפש החיים להגר"ח מואלאז'ין, ולמדתי גם את הספר ראשית חכמה למהר"ר אליהו די וידאש, תלמיד הרמ"ק. שניהם ספרים חשובים. אבל, אחרי ככלות הכל, התבלבלתי. מהספר נפש החיים הבנתי, כי העיקר הוא, לימוד התורה. ומהספר ראשית חכמה הבנתי, כי העיקר הוא, יראת שמים קדושה וצניעות. כיצד יוצאים מן הסתירה הזאת?

ענה לו החזו"א, ישנה לך טעות. אין שום סתירה. השאלה, למי מיועד הספר? לאיזה ציבור הספר הזה פונה? הספר נפש החיים, הוא

הוספות ומעיר הערות יקרות - כתב אלי בזה"ל, בעניין דבר הנרמז בתורה אשר יהיה באחרית הימים, יש להוסיף דאשכחן נמי כה"ג בשם הגר"א לעניין פתיל תכלת שלא ינהג לדורות, ורמזו בפסוק 'כנפי בגדיהם לדורותם', ואח"כ 'ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת', דקאי רק על פתיל לבן.

לפי הסדר שבפסוק, לכאורה המלה 'לדורותם' נכנסה שלא במקום. הרי בפסוק כתוב כך, 'ועשו להם ציצת על פנפי בגדיהם לדורותם, ונתנו על ציצת הפנף פתיל תכלת' [במדבר ט"ו, ל"ח]. משמע, 'ועשו להם ציצת' - זה יהיה 'לדורותם'. אבל 'על ציצת הכנף פתיל תכלת' - זה לא יהיה 'לדורותם'.

דרך אגב, במאמר המוסגר, רבים מפרסמים בשנים האחרונות, כי ישנן הרבה הוכחות בעניין פתיל התכלת, שהוא ארגמון קהה קוצים וכו'.

כבר הסברנו וכתבנו מספר פעמים, כי אין לסמוך על זה. לכל היותר אפשר ללבוש בצינעא. וכעת ראיתי מאמר שנדפס בקובץ רב ברכות [י"ב], שחכם אחד הי"ו 'ישב' על הנושא הזה, והוא אומר שזאת טעות גמורה. הוא מביא שם הרבה הוכחות לכך, וסותר את כל הראיות האלה. כדאי לראות זאת שם בפנים.

*

[אחרי השיעור החלטתי בס"ד שראוי להרחיב יותר, והוא כי בירחון האוצר גליון ק"ה מדף קמ"ו, ובקובץ רב ברכות גליון י"ב אלול התשפ"ה מדף קי"א, נדפס קונט' מיוחד מאת הרה"ג יוסף ישראל כהן שליט"א, בשם התכלת נגוזה, להוכיח שחלזון ארגמון קהה קוצים, שקמו איזה חכמים בדורנו להוכיח שמצאו את התכלת שנגנו, דבריהם מהבל ימעטו, ואין זו התכלת האמיתית, ואין לשנות ממה שנהגו כל גדולי יש' האמיתיים שלא הניחו תכלת זו אף ששמעו את דעותיהם שמצאו כביכול את התכלת, ופתילים אלו הן בגדר קלא אילן].

בכל אופן, זהו הרעיון. כי רמז כאן בתורה, שהפתיל תכלת לא יהיה לדורות. רק בימות המשיח, כפי שאמר רבינו האר"י ז"ל.

וזה לשונו שם, ויען כי ראיתי מי שכתב, שזה היה בזמנם, שהיו בריאים וחזקים. אבל עתה, יכולים להמתין עוד. ומזה נמשך - לפי השיטה שלו - דגם משאז"ל על בן כ' שלא נשא, דכל ימיו בעבירה, הקב"ה אומר תפח עצמותיו וכו', לפי סברתו ישתנה הזמן עוד כמה שנים.

כותב על כך החיד"א, ואני ההדיוט אומר, דאין לסמוך על זה. דתורה חתומה ניתנה בש"ס ופוסקים, ואין להורות קולות בדבר, שחיי עולם הבא תלוי בזה ואכמ"ל. הדבר אמת ויציב גם בזמנינו.

והוא מוסיף ומביא לכך רמז מן התורה - שהרי ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא - וז"ל, ואפשר דלרמז זה, מלבד כי והוא גימט' י"ח, עוד נרמז בס"ת - בסופי תיבות - אשה בבתוליה יקח גימ' ח"י. ה"א ועוד ה"א, זה עשר. ועוד ח"ית, שמונה. סה"כ י"ח.

ובא הרמז פעם ב' בסוף תיבות - למה צריכים גם את הרמז השני שבסופי התיבות? - לרמז דגם באחרית הימים, בגלות החיל הזה, לא נשתנה הזמן. דהיינו, אל תגיד שהדבר היה רק בדורות הראשונים, אלא בתורה רמזו שהדבר יהיה בכל הדורות, גם בסוף, בדורות שלנו, באחרית הימים. לכן הרמז בא גם בסופי התיבות.

ולגבי הטענה כי הגוף חלש, אומר על כך החיד"א, אכן הינך צודק, אבל לאידך גיסא עתה יצר הרע יותר חזק. הוא התחזק.

וזה לשונו שם, דהגם דעתה הגוף חלש, מ"מ עתה הזקין היצה"ר, ונתחזק בתוקף גדול וכו'. נכון שאיננו בריאים כמו הדורות הראשונים, אבל 'עתה הזקין היצר הרע, ונתחזק - והוא לא רק סתם 'נתחזק', אלא - בתוקף גדול'.

אלו דברים היוצאים מן הפה - 'פוס ממלל רברבן' - הגאון הקדוש החיד"א זיע"א.

*

וכבר הבאתי בזמנו [שם] שני דברים הדומים לזה, לגבי עניין המצות בפסח, ולגבי עניין הארבה.

והנה ידידנו הרה"ג אליהו סויד הי"ו - שהוא פה 'מסמר קבוע' בשיעורים, ומדי פעם הוא מוסיף

לישא בן י"ג, מצוה מן המובחר. אבל קודם י"ג, לא ישא. לפני גיל שלוש עשרה, לא שייך להתחתן. רק החל מגיל שלוש עשרה. ועל כך כתב החיד"א, כי כעת נשתנו הדורות, וההלכה הזאת – בן י"ג – אינה שייכת בזמנינו. א"כ חזינו כי הדבר נשתנה.

לכן הוא – הרב אוריאל – בא וטוען, שאין לסמוך על מה שכתוב בספר נחל קדומים, כי הספר ברכי יוסף הוא ספר הלכה, כאן זהו 'פסק'. אולם הספר נחל קדומים, הוא רק פירוש על התורה, והוא לא התכוין בזה לפסוק הלכות למעשה.

עניתי לו על כך, ראשית, שזאת איננה ראייה. כי הספר נחל קדומים, נראה שהוא כן נוחת לפסק. מצוי שהחיד"א כותב שם הרבה דברים השייכים הל' למעשה, למרות שזהו ספר על התורה.

אמנם כגון דא למשל לגבי פירוש רש"י על התורה, כתוב בכמה ספרים כי רש"י לא בא שם לפסוק הלכה, אלא רק לפרש את הפסוקים. לפעמים רש"י מפרש לא כפי ההלכה, אלא כפי שנראה לו כי מתיישבים הפסוקים על פי הפשט. פירשו זה אינו מיועד לפסק הלכה. וגם פירש"י על הגמרא, אינו לפסק הלכה, אא"כ הוא כותב במפורש – כגון במסכת חולין – כי הוא נוחת לפסוק הלכות. אבל ככה, לפעמים רש"י מפרש את הסוגיא כשהיא שלא במקומה, שלא כפי ההלכה, כי לפי מהלך הסוגיא מתאים לפרש לפי שיטה מסוימת. אולם בענייננו – לגבי החיד"א – הדבר אינו שייך.

*

דבר שני, זכורני שהחיד"א כותב במפורש, כי בספר ברכי יוסף הבאתי פעמים רבות דברים בשם ספרים אחרים, אולם לא התכוונתי לסמוך הל' למעשה על כך, אא"כ גיליתי דעתי שהנני מסכים לדבריו, אם הוספתי משהו וכו'. אבל אם רק העתקתי, אזי הדבר הוא רק למזכרת. מצאתי את החידוש הזה, וציינתי אותו. ולא היה לי פנאי אז לשדד עמקים.

[המקום המדויק של דברי החיד"א הללו, הם בתשובותיו חיים שאל [ח"א סימן ח'], העידותי

הוא – הרב סויד – הביא זאת בשם הגר"א, אולם למעשה כבר אמרו וכתבו זאת לפני הגר"א, כגון מהר"ר משה אלשיך זצ"ל בספרו תורת משה [במדבר שם] וז"ל, ועשו להם ציצית וגו'. שהוא שיקבלו עליהם מצוה שכוללת קבלת כל המצוות לעשותה, שהוא מה שיהיה להם להביט ולהציץ בה לזכור המצוות. וזה אמרו 'ציצית', מלשון מציץ מן החרכים.

על כנפי בגדיהם, והוא חוטי הלבן. וזה יהיה 'לדורותם', כולל כל הדורות. כי הלבן לא יחסר לעולם. אך יש דבר שאינו לכל הדורות, וזהו 'ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת'. וזהו אינו 'לדורותם', כי לא בכל הדורות נמצא דם-תלזון.

גם האור החיים [הובא בסידור אור החיים הק', שבת ויום טוב דף ס"ו. העורך] כתב בזה"ל, למה כתב 'לדורותם', באמצע פרטי המצוה?

אכן לצד שיש במצות ציצית ב' דברים, הלבן והתכלת. הלבן ישנו בכל זמן, והתכלת יש זמן שאינו מצוי. ונתחכם ה' ואמר 'לדורותם' קודם זכרון התכלת, לומר שהלבן 'לדורותם'. אבל תכלת, כשאנו בנמצא אין חיוב בו.

והגם שהתכלת אינו מעכב את הלבן ולא הלבן את התכלת [מנחות דף לח.], אף על פי כן הלבן הוא בנמצא לדורות בלא הפסק, מה שאין כן התכלת.

וכתבו זאת בעוד כמה וכמה ספרים.

*

אמנם ידידנו הרה"ג אוריאל יצחק הלוי הי"ו העיר לי, שהחיד"א סותר את עצמו.

כי בספרו שו"ת ברכי יוסף על אבן העזר – הביאו הפתחי תשובה שם בהלכות פריה ורביה סימן א' סעיף ג' וז"ל – כתב ברכי יוסף [אות ז'], ובדורות אלו נחלשו הטבעים ונשתנו הדורות, לכן אין לזהר בזה להקדים ולישא בן י"ג. הרב מהר"ר יונה חסיד (לאנדסופר) ביצאותיו [אות כ"ג, נדפס מחדש בתחילת ספרו כנפי יונה].

דהיינו, כי בשלחן ערוך [שם] כתוב כך, מצוה על כל אדם שישא אשה בן י"ח. והמקדים

בכם היום שכל דין מראשונים ואחרונים אשר הבאתי בספרי הק' ברכי יוסף אין כוונתי כדל מסכים הולך לענין דינא דאפשר דלא עמדתי בתשובה או בדין ההוא כפי עיוני הקצר רק אגב רהטא עין לו ראתה והבאתי להקל מעל המעיין טורח החיפוש, ומזקנים אתבונן הרב כנסת הגדולה והרב יד אהרון ואביזריהו, כי כל ישעם להורות משפט גבר איה מקום כבודו, ולא שבא הדין ההוא במצרף כור חכמתם שהם מסכימים עמו וזה נודע לכל. וגם אני זה דרכי זולת כשאומר וכן עיקר וכיוצא אז אני מגלה דעתי הקצרה אבל בלאו הכי רק שאני כותב בסתם הדין ההוא בשם אומרו עדין טעון לינה בעומקה של הלכה עכ"ל.

וע"ע בפתיחה לספרו מחזיק ברכה שכתב וז"ל, מחזיק בדרך וסדר קונטריסי ברכי יוסף שיורי ברכה, ועוד בה שלישיה ברכה, מה הלשון שלישית עוד זה מדבר על קצת שו"ע אור"ח ויו"ד פלפלת כל שהוא וחדושי דינים הכרעות איכא ביניהו לא למעשה רק יעיר און בדבר הלכה וכו' יעו"ש, אוריאל הלוי.

ויישר חיליה לאורייתא, לעילא לעילא מכל ברכתא].

*

ברם, לאמיתו שלדבר, אין שום סתירה בדברי החיד"א. כי לפי המקור של דבריו, שהוא מהספר של רבי יונה חסיד – וזה מודפס בהתחלת הספר כנפי יונה – כאשר הסתכלתי שם, ראיתי כי הוא בעצמו מדבר רק לגבי בן י"ג. אבל לגבי בן שמונה עשרה, גם הוא נשאר בכך, כי 'בן שמונה עשרה לחופה' גם בדורותינו.

וזה לשון הספר כנפי יונה שם [יורה דעה אות כ"ג], בדורות הללו שנחלשו (הטבעיות) [הטבעים], רשאי אדם להמתין מלישא אשה עד י"ח שנים, כשאין יצרו מתגבר עליו, ורואה את נפשו קטן באבריו.

הוא בא לשלול, לגבי בן י"ג, שהוא יכול עדיין לחכות. הגיל י"ג אינו מחייב. אבל עד מתי? עד שמונה עשרה.

ואף כי הזהירו מאד הראשונים לישא אשה בנערות, כי האיי דאמר [קידושין דף כ"ט סוף ע"ב] אילו נסיבנא בחמיסר וכו' – כך אמר רב חסדא על עצמו, 'ואי נסיבנא בארביסר, הוה אמינא, גירא בעיניה דשטנא' – מ"מ בזמן הזה שנחלשו מאד, רשאי אדם להמתין.

והוא מביא לכך ראיה. שהרי נראה, אם הראשונים לקחו נשים בן ח' שנה [סנהדרין דף ס"ט ע"ב], עכ"ז כי ראו אח"כ חולשת הדורות, הנהיגו ליקח בני ט"ו שנה. רואים כי מבחינה זאת, העניין הזה ירד, כי נשתנו הכוחות.

אף כי אַנן. ר"ל קל וחומר אנחנו.

והרי ענינו ראות כי נשי דידן, אי אפשר להינשא בנות י"ב שנה, וחז"ל [פסחים דף ק"ג ע"א] אמרו, בתך בגרה וכו'. וע"כ צ"ל שנשתנו הכוחות. הכא נמי בזה.

ומיהו לא יעבור עליו יותר מי"ח שנה, שישתדל ליקח, ואל יהא המניעה מצידו. ועכ"פ אם לא יזדמן לו ההוגנת, רשאי הוא להמתין יותר מזה וכו'.

חזינן א"כ כי לגבי 'בן שמונה עשרה', אדרבה דברי החיד"א מתאימים האחד אל השני, כי הוא בא רק לשלול, שלא נוהג בזמנינו הגיל המוקדם יותר, מבן שלוש עשרה.

השם ברוך הוא יתקנו בעצה טובה מלפניו, וכפי שדיברנו בזמנו כי העניין הזה צריך תיקון גדול, ו'אשרי המדבר על און שומעת'. והיותר גרוע שיש המערימים קשיים למי שרוצה להתחתן לפני גיל עשרים.

ועוד עניינים, שרק גדולי הדור וזקניו יכולים לתקן. ואנחנו את נפשנו היצלנו.

המשך לגבי מה שדנו חכמי תימן עם רבי' יהושע הנגיד, בעניין אמירת קדיש אחרי והוא רחום וגו' תהלה לדוד וגו', כי הם נקראים 'תחנונים'. ובעניין אמירת והוא רחום וגו' לפני האשמורות, בניגון כעין הסליחות. דברים נוספים שהינם שבחים, אולם הכוונה בהם היא 'תחנונים'.

הבאנו בס"ד בשיעורים הקודמים את מה שחכמי תימן דנו עם רבי' יהושע הנגיד, האם לומר קדיש בהתחלת האשמורות, אחרי והוא רחום וגו' אשרי וגו' תהילה לדוד וגו'.

כידוע מה שכתב הטורי זהב לגבי ברכת 'גואל ישראל', וכן מהרי"ץ באגדתא דפסחא, כי 'גואל' קאי על הכל. ההוה הוא במרכז, א"כ הוא משמש גם לעבר וגם לעתיד.

אם כן, או שעיקר המזמור הוא הפסוק פותח את ידיך וגו', או שהם המשיכו את הרעיון בכך, כי כל המזמור הוא תחנונים. היתה להם ראייה לזה, הם הביאו ראייה שהדבר כך.

אם כן זה יכול לעלות בקנה א' עם שיטת הרמב"ם.

כעת, מה עונים על שאלת ר"י הנגיד? הרי הוא השיב יפה, א"כ תמשיכו, ומספיק הקדיש אחרי כל התחנונים?

התשובה לכך היא, כי כיון שעפ"י הפשט נראה כי אלו הם שבחים, רק שאנחנו בכוונה שלנו עושים מכך תחנונים, א"כ כבר לא יהיה לכך שום היכר. אולם ע"י שאומרים קדיש אחרי המזמור הזה, הדבר מעורר אותנו, שישנו כאן משהו יותר מן הפשט הפשוט. דהיינו, בכדי להזכיר – לעורר אותנו – כי אלו תחנונים, ע"כ אומרים קדיש.

נמצא ממילא, אה"נ לגבי תחנונים רגילים, בודאי שאי אפשר לומר קדיש באמצע התחנונים, תגמור את התחנונים ותאמר קדיש. אבל לגבי תהילה לדוד, מכיון שהם פסוקים, אנחנו רוצים להכריז כי הם תחנונים, בכדי שתהיה תשומת לב לעניין הזה.

*

דרך אגב, מכך למדתי בס"ד עניין נוסף. ישנם שנוהגים לומר את והוא רחום וגו' בניגון פשוט. כמדומני זהו כך על הרוב. כמעט בכל המקומות. ולצערינו הם אומרים זאת במהירות, כאילו שהעיקר לגמור את זה. כביכול זהו דבר מיותר, רק שחובה לומר אותו.

ברם חושבני – ומסתברא לי שכך היא ההנהגה מימי קדם – כי יש לומר זאת בניגון הסליחות. לא להגיד את זה בניגון פשוט. ואותו הדבר הקדיש. לא רק את הקדיש האחרון לומר בניגון של סליחות, אלא גם את הקדיש הראשון.

אז הדבר מעורר, שכבר מכאן מתחילים אנו לעורר רחמי שמים, המזמור הזה בעצמו הוא

הם טענו לו, כי ישנו מקום לאמירת הקדיש הזה. וגם כתבו, שככה הוא מנהגינו. למרות שאחרי פסוקים לא אומרים קדיש, בנ"ד הם הביאו ראייה כי הם נחשבים תחנונים. [כעת עלה בדעתי שמא אין כוונתם כך, אלא הכי קאמרי, והביאו ראייה שצריך לומר קדיש אחריהם, לפי שהם נקראים תחנונים, שכך היה פשוט להם, כמו שהיה פשוט כך למהר"ס עדני וכדלקמן. איתמר. דהיינו שצריך לנשום אחרי תיבת לדבריהם. ולדידי העני אכתי צ"ע. יב"ן].

ורבי' יהושע הנגיד לא סתר את דבריהם, אלא רק ענה להם, טוב, אבל למה לומר את הקדיש באמצע התחנונים? הרי גם ההמשך הם תחנונים, א"כ די בקדיש בסוף, שאחרי כל התחנונים.

למעשה רואים שלא התקבלו דבריו, ראינו רק מעטים שקיבלו זאת, ישנם תכאליל שהשמיטו את הקדיש הזה, אולם אצל רובם ככולם, לא התקבל הדבר הזה, ונהגו לומר קדיש. למרות שבכל הדברים – בעניין הקדישים – אנחנו הולכים כפי שיטת הרמב"ם.

והסברנו זאת בס"ד, כי חכמי תימן נע"ג פירשו – הרי ברמב"ם ישנם שבעה כללים, והכלל החמישי הוא שאחרי תחנונים אומרים קדיש, א"כ בנ"ד הם אמרו, ישנה להם ראייה לכך – כי והוא רחום ותהילה לדוד, הם נחשבים תחנונים. פירוש, שהם אינם רק שבחים של הקב"ה, תהלה לדוד וגו', בכל יום אברכך וגו', גדול י"י ומהולל מאד וגו', אלא שכל המזמור הזה פירושו תחנונים. דהיינו, לא רק תהילות ושבחים של הקב"ה, אלא שזה מתפרש – זאת המגמה הסופית, כך היא הכוונה – שמבקשים ומתחננים ומתפללים להקב"ה, שיעשה את זאת. הבאנו כי זהו כפי מה שרבי' סעדיה גאון מפרש לגבי הפסוק 'פותח את ידיך, ומשביע לכל חי רצון'. הוא מפרש כי זהו הפשט, לא דרשות או רמזים. הוא מתרגם זאת כך, 'פותח את ידיך' – תפתח את ידיך. 'ומשביע לכל חי רצון' – ותשביע לכל חי רצון.

ובל נשאל, כי הפסוק הוא בלשון הווה, כי לשון הווה משמש גם בלשון עבר וגם בלשון עתיד,

תחנונים. ולכן קבעו לפתוח בפסוק והוא רחום וגו' לעורר שכבר בהתחלה, והוא 'רחום' יכפר 'עון'. זהו פחות או יותר מה שדיברנו בזמנו.

ראיתי עוד מקרוב כי בספר ארחות חיים [דין מאה ברכות וסדר הברכות שלפני הקרבנות, אות כ"ט] כתב – בשם בעל האשכול [ו', א'] – משהו הקשור לכך, בזה"ל, 'כל האומר תהילה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא', לפי שכולו שבת והודאה למקום, והצרכת כל העולם לפרנסתו, והוא ברחמיו מכין להם מזון.

ומי שאומרו בכוונה, באמת יש לו רוח נשברה יעו"ש.

זהו דבר מעניין, המלים האחרונות שלו הללו, כי האמירה הזאת מעידה על האומרה. אינני יודע, לא נראה כי הוא אכן התכוון למה שאנחנו אומרים, אבל עכ"פ הדבר מתקשר ומתחבר עם דברינו.

שאלה מהקהל: אולי היכן שאמרו את זה בניגון של סליחות, הם נמשכו אחרי הניגון שבפיסקת בקאדם, מה לך נרדם וכו'. המשיכו את הנעימה.

תשובת מרן שליט"א: בהחלט יתכן. ולפ"ז יובן כי לפני שהוסיפו בקשות הללו, אלא פתחו והוא רחום, אז אמרו את הפסוקים הללו בנעימה פשוטה. וכגון שבימים נוראים בליל שבת שה"ש לכו נרננה וכו' אומ' כרגיל, וכן בשחרית ברוך שאמר והזמירות, בדרך כלל [חוץ ממקצת מקומות]. דרך לאחר מכן [מן הקדיש ואילך] משנים את הנעימה. אבל לפי דברינו יוטעם הדבר טפי, שמצד עצמו הם ראויים להיות בנעימה זו. לכן נכון, כדי שיאמרו בהתעוררות, ולא בקריאה בעלמא.

אולי יש ראייה לכך, שאל"כ למה את המזמור שיר המעלות ממעמקים וגו' בסוף האשמורות, אומ' בניגון תהלים הרגיל. ולמה לא המשיכו, כפי דברך. עכ"פ מזה התעוררתי שכדאי לומר פיסקת והוא רחום וגו' בניגון הסליחות, שזה מעורר לכוון.

ישר כוחו של ידידנו הנעלה הרה"צ ליאור מעלם הי"ו, מרכסים ת"ו, אשר אמר לי לגבי הרעיון דלעיל שאמרנו, כי הרב יראחי שליט"א, מחבר הספר מסכת של תפילה, יש לו ספר נוסף בשם נתיבות התפילה, והוא כותב זאת שם [בפרק שביעי] לגבי דברים רבים שהינם שבחים ותהילות, כי הכוונה לגביהם שהם תחנונים. הוא כתב כך מעצמו, והביא הרבה דוגמאות. יש לו על כך אריכות של כמה דפים.

וזה לשונו שם, נוכל להבין כמה מקומות בסדר התפילה, בהם אנו מסדרים בפנינו שבחים. אבל בפן הפנימי – ישנם כמה פנים – מכוונים לבקשה. ואלו, מעשים שבכל יום. בפסוק פותח את ידיך, אמרו חז"ל שצריך וראוי לאדם לבקש על פרנסתו. והרי סוף סוף זהו סידור שבת? אלא הכל כנזכר לעיל, שמלבד הפן החיצוני של סידור שבת, בפן הפנימי צריך להשתמש ביסוד ההזדהות. הוא משתמש כאן במושג מודרני, בסגנון כזה, אבל נראה כי זאת הדרך שלו. עדיף לענ"ד לכתוב בסגנון הישן, שהוא יותר מקודש. ולהאמין למוצא פיו עד לרמה של בטחון, שאם אכן הקב"ה כ"כ בעל חסד, ודאי שיזון אותנו ברחמים.

א"כ הוא כותב את היסוד הזה, ומאריך על כך לגבי כמה וכמה דברים.

הערה מהקהל: הר"ר ישראל נגארה כותב כי כל התפילות הן בקשות.

תגובת מרן שליט"א: יפה. זהו מה שאנחנו אומרים. אבל תביא לנו זאת, שנראה את הדברים בפנים. זה ג"כ מתחבר עם דברינו דלעיל. [עין יעקב ברכות דף ז' בפירוש 'הכותב' האריך בזה. והביאו הר"ר ישראל נגארה בספרו כלי מחזיק ברכה פרק א' בתוספת הקדמת דברים מדיליה. ויל"ע בספר מסוד ישרים (לב) עמ' ער"ב הקשה ע"ד הכותב. הוספת ידידנו הרה"ג יהודה חרזי שליט"א].

שאלה מהקהל: נראה שיש סייעתא לסברא זו שדברי שבת והלל, נחשבים ומתהפכים לתחנונים ולתפילה, מפירוש רש"י ע"פ מְהִלָּל אֶקְרָא יי' וּמִן אֵיבֵי אֱוִשֵׁעַ [תהלים י"ח, ד'] וז"ל,

אם ברכתה המוציא כשנשתנה צורתה וכו', והדבר פלא, כיצד זה הגיע לידו? הרי אלו שאלות ששאלו חכמי תימן את ר"י הנגיד? אלא אז – בתקופת מרן הב"י – הגיע מהר"ס עדני זצ"ל לכאן לא"י, לעיר צפת, ולסוריא. א"כ כנראה דרכו הגיעו התשובות בזמנם. ויעויין מה שכתב בזה ידידנו הרב הגאון איתמר חיים כהן שליט"א בשו"ת שבט כהונה חלק א' סימן ל"ה ענף ראשון דף רנ"א ד"ה מסתברא. ושם דף רנ"ד ד"ה מכל, ציין כי מרן הביא ממנו שלוש עשרה תשובות, בכסף משנה ובבית יוסף ובתשובותיו אבקת רוכל.

מהר"ס עדני הנז' בפירושו על הרמב"ם, פרק תשיעי מתפילה הל"ט כותב בזה"ל, אמירת קדיש, יהיה על שני פנים. על דבר שקדם, כגון הקורא בתורה בציבור והאומר דברי תחנונים, וקדיש דרבנן. וזהו הרוב.

הרי פירושו הוא על הרמב"ם, ע"כ מובן הוא צריך ללכת בשיטה אחת עם דב' הרמב"ם. נראה כי הוא הבין בצורה קצת אחרת את העניין הזה, אולם הוא הולך בדרך של-רמב"ם. כי כפי שאמרנו, ברמב"ם ישנם שבעה כללים. והוא – מהר"ס עדני – מתחיל עם חלק מהם, אבל הוא מוסיף דברים שנראה כי אינם כתובים ברמב"ם.

עכ"פ גם לדבריו, בדרך כלל, הקדיש הוא על מה שהיה מקודם. אחרי ס"ת, תחנונים, וקדיש דרבנן אחרי הלימוד.

ועל דבר שאחריו, כגון קדיש שאומרים קודם התפילה. דהיינו, לפני תפילת מנחה, ולפני תפילת ערבית. שאלנו, מה עם שחרית? ואמרנו, דשאני התם שאי אפשר, מפני שצריך להסמיק גאולה לתפילה וכו'. כעת תשמעו, הוא אומר תשובה אחרת.

וזה לשונו, ולפי שקרית שמע ותפילת שחרית שתיהן חובה, תיקנו (ב)קדיש קודם קרית שמע, ואין מבדילין ביניהן בקדיש. הקדיש שלפני קרית שמע, הוא כמו הקדיש שלפני תפילה.

אבל תפילת ערבית, לפי שאינה חובה, תיקנו הקדיש בין קרית שמע לתפילה. להודיע שזו

בהילולים אקראנו, ואתפלל לפניו תמיד וכו' יעו"ש.

תשובת מרן שליט"א: יישר כוחכם. יתכן.

ביאור דברי הוזה"ק כי הבקשה על המזונות באמירת אשרי וגו', היא רק בקדושה דסדרא ובמנחה, ולא בזמירות. חידוש ממהר"ס עדני בעניין סיבת הקדיש שלאחר הזמירות, ומקורו מהר"א בן הרמב"ם.

דרך אגב, בספר הוזה"ק בפרשת פינחס [דף רכ"ו ע"א] כתוב – ומהרי"ץ מוציא שם חידוש בקצרה בעץ חיים [דף י"ח ע"א] בזה"ל, ודע, דסגולת אמירת תהילה זו לפרנסה, הוא דסדר היום ודמנחה דוקא. ועיין זוהר פינחס דף רכ"ו ע"א – ישנה שם שאלה ששאל רבי אלעזר, בנו של רשב"י, למה כתוב לומר תהילה לדוד וגו' שלוש פעמים ביום? הרי עניין המזונות הוא רק פעמיים ביום, כפי שנאמר [שמות ט"ז, ח'] בַּתָּת יִי לֶחֶם בָּעֶרֶב בָּשָׂר לֶאֱכֹל, וְלֶחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבֹּעַ. מספיק רק פעמיים, כמו הסעודות, למה צריך לומר ג' פעמים?

והוא אומר כי אין הכי נמי, הבקשה על המזונות היא בתהיל"ד וגו' של ובא לציון, וגם בתהיל"ד וגו' של תפילת המנחה, אולם לא באשרי וגו' שבזמירות.

וזה לשונו שם, תו הכי אוליפנא, דלא איהו אלא תרי זמני, בגין מזונא ופרנסה בכל יומא. דאלין חיובא על בר נש. ואי אמר יתיר, לאו בגין חובה איהו, אלא בגין שבחא, גו תושבחן דזמירות דדוד מלכא.

שם – בתהיל"ד שאומרים בזמירות – זאת לא בקשה, אלא זהו שבת. הבקשה על המזונות, היא בסדרא דקדושה, וגם במנחה.

כך לפי מה שכתוב פה. וכבר דיברנו על העניין הזה באריכות, בשיעור מוצש"ק תולדות, שנת התשע"ו בשכ"ז, ומשם תדרשנו.

*

אולם ישנו חידוש יותר גדול בנושא הזה, מאחד מחכמי תימן, שמו מהר"ר סעיד בן דוד עדני זצ"ל, שהיה בדור שלפני מרן הבית יוסף. וכנראה באמצעותו הגיעו לידי התשובות של רבי יהושע הנגיד. הרי מרן בכסף משנה מביא למשל תשובה של ר"י הנגיד, בעניין חביצא,

חובה זו אינה חובה. ואין אומרים קדיש קודם קרית שמע.

הוא לא מציין כאן, מהיכן המקור שלו. אבל אין לי ספק, כי המקור שלו הוא מדברי רבי אברהם בן הרמב"ם, ואז א"כ בודאי מסתברא כי זאת לדידהו שיטת הרמב"ם.

בספר המספיק לעובדי ה' – הובא בספר אוצר הקדיש [דף ש"ג] – כתב ר"א בן הרמב"ם [דף 95] בזה"ל, ובקדיש קמא, יש הבדל בין שחרית לערבית. משום דבשחרית – קודם ברכות קרית שמע, וברכות ק"ש קשורות בתפילה. ואלו בערבית – אחר ברכות קרית שמע, בין ברכות ק"ש ובין התפילה, כדי שלא יפסיק בשחרית בין גאולה לתפילה ולא בקדיש. ואלו בערבית, הואיל ומפסיק ב'השכיבנו', אף כי לפי ההלכה אינה הפסקה, אלא כפי שאמרו [ברכות דף ד:]: 'כיון דתקינו רבנן השכיבנו בגאולה, כגאולה אריכתא דמיא', אלא שבאופן כללי, הואיל ואומר השכיבנו, אומר את הקדיש בתחילת התפילה ובסופה. כתפילת המנחה, ותפילת המוספין, ותפילת נעילה. משום שהקדיש בתחילת התפילה ובסופה, הוא מהחובות של-תפילת הציבור, ובתפילת שחרית בלבד הוא הוקדם קודם ברכות קרית שמע.

ותפילת ערבית, אין מתפללים אותה בלחש, ושליח ציבור אינו אומר אותה בקול, כדי להראות שאין היא חובה כמו שאר התפילות. ונראה לי, שמסיבה זו גם כן נקבע קדיש קמא סמוך לתפילת ערבית, כדי שתושג בה הבחנה על ידי קדיש בתחילתה ובסופה, הואיל ומתפללים אותה בלחש. ואילו היה הקדיש קודם ברכות קרית שמע כמו בשחרית, וקרית שמע וברכותיה ששליח ציבור אומר אותן בקול ואת התפילה בלחש ואת הקדיש בסוף, היה סבור מי שאינו יודע, שקדיש קמא וקדיש בתרא הם על ברכות קרית שמע וק"ש הניכרות על ידי שמיעתן בקול, לא על התפילה שבלחש עכ"ל.

הקדיש הוא על קרית שמע, כי ק"ש הוא חובה. משא"כ התפילה – תפילת ערבית – היא איננה

חובה. מעיקר הדין, היא רשות כנודע. לכן ישנו קדיש אחרי כן.

הוא – ר"א בן הרמב"ם – קצת האריך, מה שרבי סעיד עדני כתב בקצרה, הוא לקח זאת ממנו. ומצוי במקומות אחרים מספרו, שהוא מזכיר את שמו בהדיא.

לאחר מכן בהמשך [בהלכה ט'], הוא – מהר"ם עדני – חוזר על כך, וז"ל, למה אומר קדיש קודם קרית שמע שלשחרית, ואין אומ' כן קודם קרית שמע של ערבית.

ויש בדבר שתי תשובות.

האחת, מה שאמרנו למעלה [הלכה א'] שאיחרו אותה בערבית, כדי להבדיל בין קרית שמע שהיא חובה, לתפילת ערבית שהיא רשות.

והאחרת – תשמעו חידוש – שיש לומר, שהקדיש שקודם קרית שמע שלשחרית, הוא מפני פסוקי זמרה שלפניה.

אתם שומעים? זהו אינו קדיש על התפילה, אלא על הזמירות.

כמו שאמר (הרמב"ם בסדר התפילות והברכות), שאומרים קדיש אחר התחנונים. אבל קרית שמע שלערבית, אין לפניה תחנונים, לפי כך אין אומ' לפניה קדיש.

וזה המזמור שאומ' לפניה, אינו תיקון חכמים, אלא מנהג החזנים. הספרדים אומרים לפני ערבית מזמור, על כך הוא אומר כי זאת איננה תקנת חז"ל, אלא מנהג של חזנים. מי שנהג, נהג. עכ"פ זה לא קשור.

אם כן, כעת ישנה לנו כאן הרחבה בנ"ד. לא רק תהילה לדוד וגו' נחשב תחנונים, אלא כל הזמירות – פסוקי דזמרא – הם תחנונים. והקדיש שאומרים אחריהם, הוא קדיש שאומרים אחר תחנונים. הוא חוזר על זה.

זהו חידוש גדול מאד. והוא הולך לפי המהלך דלעיל. אמנם הדבר אינו מתאים עם דברי הזוה"ק דלעיל, כי הזוה"ק אומר שהם רק שבחים.

אבל זהו רק התירוץ השני בזה"ק שם. הרי ישנו שם תירוץ ראשון.

שערי יצחק – השיעור השבועי

הערה מהקהל: אבל כתוב לגבי המזמור הללו אל בקדשו וגו', שהוא הולך על בית המקדש, תחנון שיבנה בית המקדש.

תשובת מרן שליט"א: טוב, אם כן – אם לוקחים בחשבון על־דרך המדרשים וכו' – אפשר 'לבנות בניינים' ולהוסיף. אין הכי נמי.

אבל גם אם אכן כן (צריך לחפש ולראות במקור דבריך), אך מה נפרש לפי דבריך בהמשך, הללוהו ברקיע עוזו. וכן השאר.

לגופו של עניין, יש למלה 'קדשו' בנ"ד פירושים אחרים. אך התרגום אכן סובר כך, שהכוונה להלל את השם בביהמ"ק. שכ"כ שם, שבחו יתיה בבית מקדשיה. וכך סובר רבי יהודה הלוי, הללו אל שהוא [נמצא] בקדשו, הביאו חתנו הראב"ע, שכ"כ שם כי הכוונה לדביר ולהיכל. וכתב עוד שהוא מדבר עם הלויים, שהם היו משוררים בנבלים יעו"ש.

כנראה כך גם דעת רס"ג בספסיר. כי אף שכתב בל"ע 'קדסה', שזה בדיוק כמו 'קדשו' בלשה"ק, מ"מ מסתברא שכוונתו לבית המקדש, וכמו שנכתב בהדיא אליביה במהדורת ירושלם התשכ"ו דף רפ"ז, שכך מובן ממה שהמשך לפרש את המשך הפסוק הללוהו ברקיע עוזו, שהכוונה 'כמו' שהוא משובח ברקיע השמים שהם עוזו. כי לפ"ז הסיפא המשך הרישא. דוק והבן. וע"ע דרך הקדמונים דף תתכ"ז תתכ"ח.

כמו כן 'זיושע יי', אל תפרש זאת רק שה' הושיע אז אותם, אלא כמרכן שתושיע אותנו. 'מיד מצרים' – מכל אלה שמצרים לנו, כל אלה שעושים לנו צרות. וכן על זה הדרך. כך לפי המהלך שלו.

אמנם, הדבר אינו מחייב. יכול להיות שחכמי תימן – רבי' דוד בן עמרם ועוד מחכמי תימן, אשר שאלו על כך את ר"י הנגיד – הם התכוונו רק לגבי האשמורות, שְמָה זה נחשב תחנון, ואין חובה שכך הוא בכל מקום. אבל הנני אומר, כי גם לפי דבריו, זהו התירוץ השני שלו, א"כ כל הזמירות הם תחנונים.

חושבני כי אנחנו מרויחים מכך הרבה, לחזק ולעורר את הכוונה.

עפ"י הדברים דלעיל, כל הזמירות ושירת הים וכו', מתפרשים בתורת תחנונים.

בכל אופן, לפי דבריו יוצא כדלקמן.

הנני אומר את הדבר בתורת חידוש, כי כאשר אנחנו מתפללים, כדאי 'לרענן' מדי פעם, שהתפילה לא תהיה רק שגורה בפינו כעוף המצפצף. כאשר האדם מקבל הבנה חדשה, אזי הדבר מעורר אותו.

לא רק כאשר אומרים את המזמור תהילה לדוד וגו', כגון 'סומך יי' לכל הנופלים' – אנא הי"ת, תסמוך את נפילתנו, זאת שועתם ישמע ויושיעם' – תושיע אותנו, אלא אותו הדבר גם בכל ההמשך, כגון 'אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה', 'אשרי שאל יעקב בעזרו', 'עושה שמים וארץ'. כל הפסוקים. למשל, 'זירם קרן לעמו' – הקב"ה, יהי רצון שתרים את קרננו, תרים את קרן ישראל עמך. כל דבר, לפרש אותו – תכליל את המגמה הזאת – בתורת תחנון, יהי רצון שתקיים את הדבר הזה בנו.

וכן 'ברוך יי' לעולם אמן ואמן, זהו שבח, מה יש לכוון? אחז"ל 'מי שענה אמן בעולם הזה, זוכה ועונה אמן לעולם הבא'. אם כן הכוונה היא, יהי רצון שנגיע לזה.

שאלה מהקהל: ומה לגבי המזמור הללו אל בקדשו וגו'?

תשובת מרן שליט"א: המדובר היכן שהדבר אפשרי. אין למדים שאי אפשר, מן האפשר. כאשר ישנם שבחים, משבחים בהם את ה', [ומוסיפים את הכוונה הזאת], יהי רצון שאתה – הקב"ה – תקיים זאת עלינו.

במקום שמתפרש רק במובן שבח, אזי אין ברירה. אבל יהיה המובן מתקשר לתחנון, דהיינו כיון שהוא כ"כ חשוב ועצום וכו' שצריך להללו בקדשו וכו' בגבורותיו, ברוב גדלו, בנבל וכינור וכו' ולכן ברוך יי' לעולם, אם כן יה"ר שגם אנחנו נתברך. כפי הכלל [סוטה דף ל"ח ע"ב] כל המברך מתברך. ימלוך יי' לעולם וכו', יה"ר שתיגלה מלכותו עלינו בקרוב. וכן כל כה"ג.

כהודאה להקב"ה על העבר – הנסים והנפלאות שנעשו לנו בחדשים האחרונים – וכן בשביל העתיד, יש לעורר שוב את עניין קדושת בית הכנסת, להקפיד לשמור על 'עשרת הדברים' שפורסמו על כך בעבר. כמו"כ ראוי לומר את ה'מי שבירך' המיוחד למי ששומר פיו בשעת התפילה. כמו"כ חשוב לנהוג להגיד את הבקשה רבון כל העולמים וכו' שאחרי שיר השירים, וכן את הפסוקים שאחרי תפילת שחרית וערבית, אל תירא מפחד פתאום וגו'.

בעיקבות הנסים והנפלאות שזכינו להם בחדשים האחרונים, הקב"ה עשה דברים אשר לא נשמעו בכל הארץ ובכל הגוים, הוא מציל אותנו מכף כל הקמים עלינו לרעה, בדרכים מופלאות. לא נגמור להודות להקב"ה על איך שהדברים נעשו.

מצד שני, אנחנו בעוה"ר עדיין שקועים בתוך הבוץ הזה, כי עדיין לא רואים את הסוף. ולפני מספר שנים, היתה מגפת הקורונה, השם ישמור. ודיברנו בזמנו, כי יש לעורר את כל ענייני קדושת בתי הכנסת, לשמור שלא תהיה קלות ראש ושיחה בטילה בביהכ"נ, סידרנו 'עשרת הדיברות' – עשרה דברים. כדאי שהעורך יפרסם זאת עוד הפעם [בעמוד 22], כדי שנתבונן, שהדברים יהיו מצויים לנו מול העיניים, שלא נשכח, כי הדברים הללו צריכים חיזוק תדיר.

בשביל זה, בעל תוספות יום טוב תיקן מי שבירך מיוחד למי ששומר את פיו ולשונו, לא מדבר בעת התפילה. כעת ישנו בידי את ה'מי שבירך' – הדבר בזכות ידידנו הרה"ג יהונתן שבח הי"ו, הוא זה שהדפיס זאת, כפי מה שערכנו בס"ד לצורך סידור-תכלאל קהל יהודה, כדאי שהעורך ידפיס גם את זה [בחוברת בעמ' 22], בכדי שהדבר יהיה מצוי לצלמו ולהפיצו ברבים. אנחנו כאן בביהמ"ד פעו"צ ב"ב משתדלים בלנ"ד לומר זאת לכל הפחות פעם בחודש, לכל הפחות, בכדי לעורר ולהזכיר את הנושא הזה.

למרות שאבותינו נע"ג לא נהגו לומר אותו, אבל פשיטא שהם לא היו צריכים בזה חיזוק. אבותינו לא היו מדברים מלה בבית הכנסת [וישנם אפילו שלא אמרו 'שבת שלום', [הערת

העורך: כפי שסיפר מרן שליט"א (בסעודת שבע ברכות לבית מרן שליט"א שנערכה בסיום השיעור השבועי מוצש"ק בא ה'תשע"ב), כי דודו זצ"ל לא היה אומר אפילו 'שבת שלום' בבית הכנסת, רק בחוץ]. מי שהכיר את הדור שעבר, כפי שאמר לי הרב ציון עמיהוד-מעודה זצ"ל בזה"ל, 'אפשר היה לשמוע את מעופת הזבוב'. דממה. אימה ויראה. אין דיבורים. כלום.

כאשר הס"ת מונח ע"ג התיבה, זה היה מטיל פחד, היתה יראה גדולה. כמו כן, נכנסו לבית הכנסת עם טלית, ומשתחוים וכו'. בקדושה יתירה.

[אפילו הנכנס לבית הכנסת דרך עראי, כגון לקחת משם ספר, לא היה נכנס אלא כשהוא מעוטף בטלית. ובשעת הכניסה לבית הכנסת, לעולם העיטוף הוא גם על הראש, כמו שכתבתי בשו"ת שבט כהונה חלק א' סימן כ"ז דף קצ"ד אות ז' ד"ה וגדולה, ושמעתי זאת כמה פעמים מפי אבא מארי זלה"ה. איתמר]. וכבר דיברנו וכתבנו על כך בס"ד פעמים רבות. ברם הדור שלנו קצת נחלש, על כן צריכים לעורר. זהו דבר אחד.

*

דבר שני, בתורת הודאה להקב"ה, הנהגנו כאן בבית מדרשנו אמירת הבקשה רבון כל העולמים וכו' אחרי שיר השירים. כי כפי שאמרנו, הקב"ה מחפש לזכות אותנו, לראות עיני כמה הקב"ה אוהב אותנו, ואנחנו כנסת ישראל בבחי' הפים הפנים לפני שחולת אֶהְבֶּה אֲנִי [שיר השירים ה', ח']. אם אומרים את רבון כל העולמים וכו', מרגישים יותר את הקדושה של שיר השירים, ושזאת שעת רצון, אזי הדבר מחזק את האמירה הזאת. חשוב מאד לנהוג את זה.

שאף אחד לא יגיד, שאבותיו לא נהגו, כי אין זה נחשב שינוי מנהג. כל דבר שמוסיף יראת שמים, הוא דבר חשוב. מהיות טוב וגו'.

*

כמו כן ראוי לומר וגם את הפסוקים שאחרי עלינו לשבת, שתחילתם אל תירא מפחד

שערי יצחק – השיעור השבועי

חויז מכל הקונטריסים שכבר יצאו לאור, כגון בעבר יצא לאור הקונטריס 'מקרא קודש' על ראש השנה, ועכשיו השנה מישוה בא והראה לי אותו, כי כבר שכחתי ממנו, חבל. צריכים כל פעם בזמנו, להוציא מחדש שוב ושוב את הקונטריסים הללו. כמובן, מי שיזכה תבוא עליו הברכה.

הקונטריס הזה – אודות דיני ארבעת המינים – הרב ליאור מעלם תרם לעילוי נשמת בנו ישי, תנצב"ה. זאת זכות גדולה, וכן מי שישתתף בהוצאת שאר הקונטריסים הללו, ולהפיצם לכל הציבור. כי בקונטריסים הללו אפשר לעבור על כל הדינים וההלכות והמנהגים בצורה קלה וברורה, לדעת כל פרטי הדינים להלכה ולמעשה, כולל הערות וחידושים ותוספות, כיד ה' הטובה על הרה"ג המחבר שליט"א. ירבו כמותו בישראל.

ולידדנו הרב ניר טיירי הי"ו, מנכ"ל פעולת צדיק, שפועל בהוצאה לאור ובהפצה, יישר חיליה לאורייתא, אני פונה ומבקש, שיהיה ביתר שאת וביתר עז. חשוב מאד להפיץ את הקונטריסים הללו. צריכים להשיג תורמים, שיהיה בהישג יד של כל אדם, ולהפיץ בכל שנה מחדש. הנה למשל השנה, לא זכרתי שישנו הקונטריס הזה, כמו שאמרתי. וכן קונטריסים אחרים, חדשים עם ישנים.

*

דרך אגב, מובא שם בקונטריס, עניין האתרוג התימני.

והנה זה מקרוב ידידנו הרב אלון גרטי הי"ו הביא לי את הספר גנזי שלום, לאחד מהגדולים והצדיקים בתונים, וראיתי שם דבר מפליא. נוכתי לדעת שהאתרוג שלהם אז, היה כמו האתרוג שלנו.

וזה לשונו שם [שו"ת או"ח סימן ה'], נסתפקתי בעניין האתרוג הנמצא אצלנו שאין בו מיץ כלל, ומברכים עליו בכל שנה. ומפני שאין בו מיץ כלל, חוששני בו שהוא מורכב, וגם אין בו לא דד ולא פיטמא.

ואעפ"י שיש מיין אתרוג שאין בו מתחילתו, לא דד ולא פיטמא, ואפ"ה כשר לברכה, הכא

פתאום וגו', גם בשחרית וגם בערבית, ובקול רם, בציבור, לא בשקט. כפי שכבר הסברנו בשו"ת עולת יצחק [חלק ג' סימן נ"ד, ובשיעורי מוצש"ק] עיין בהרחבה בשיעורי מוצש"ק בלק התשע"ז בשכ"ז, ויקהל ופקודי התשע"ז בשכ"ח, משפטים התשפ"ד בשל"ג, חוקת ובלק התשפ"ה בשל"ו, כי אין שום עניין להגיד את זה דוקא בלחש, כפי שכתוב בסידור [תורת אבות]. רק בעבר, כיון שאמרו זאת לעצמם רק יחידים, על כן נראה כביכול שזה דוקא בלחש. אולם כעת, אנחנו נוכחים לראות שישנו עניין להגיד את זה בפרהסיא, לחזק את העניין.

אל תירא מפחד פתאום וגו', עוצו עצה ותופר וגו', כל כלי יוצר עליך לא יצלח וגו', ועד זקנה אני הוא וגו'. ארבעה פסוקים.

חשוב מאד לומר אותם, להתעודד להרגיש ולפרסם שאנחנו בוטחים בהקב"ה, ושאננו מפחדים מכל האיומים – כל העולם גועש ורועש עלינו – לַמַּעַן צִיּוֹן וְגו' עַד יָבוֹנֶן וְעַד יָשִׁים אֶת יְרוּשָׁלַם תְּהִלָּה בְּאַרְצָא [ישעיהו ס"ב, ז'].

*

הנני רואה כי כבר נגמר הזמן, זעשו סייג לתורה, רציתי להוסיף עוד כמה דברים, אבל לכל הפחות שיהיה את החיזוק הזה, ובעזרת ה' נשלים את הדברים בהמשך.

בשבח החוברת 'מקרא קודש' – דיני ארבעת המינים, מאת הרה"ג משה רצאבי שליט"א. תוספת דברים בעניין האתרוג התימני, ושלילת האתרוג המרוקאי.

ברוך ה', יצא לאור הקונטריס 'מקרא קודש' – דיני ארבעת המינים, פסקי הלכות בקיצור נמרץ, מאת בני בכורי הרה"ג משה רצאבי שליט"א.

זאת זכות גדולה של ידידנו הרב ליאור מעלם הי"ו, כי הוא ידחף להוציא זאת לאור, ובני הרה"ג משה שליט"א השתדל והתאמץ בכך. אינני מתפלל, שהוא כעת לא מרגיש טוב – השם ברוך הוא ישלח לך רפו"ש בתוך כל חולי עמו ישראל וכו' – מכל הלחץ וכו'.

ב"ה זהו קונטריס נפלא, ממש ברכה גדולה בקרב הארץ.

שאני. שבהצטרפות שניהם יחד, אפשר דהו תרתי לריעותא. אמנם יש בו סימן אחד המכשירו, דהיינו שגרעין הזרע שלו זקוף לאורך האתרוג וכו'.

הוא דן שם בעניין, נאחו בסבך, מכיון שהוא ראה בספרי האשכנזים, כי גדולי האשכנזים כותבים את הסימנים של-אתרוג, והם מדברים על מיץ. לכן הוא חשב, אולי מה שאצלו, זהו אתרוג מורכב...

הסתפק. מחבר הספר, היה גברא רבה.

עכ"פ המסקנא שלו היא שהאתרוג הזה בסדר גמור, ושאין בו כל חשש.

וגם מהר"ר יצחק טייב, מחבר הספר ערך השלחן, שהיה ג"כ אחד מהגאונים שמה [בתוניס], ענה וכתב [לבעל שו"ת גנזי שלום הנז"ל] בזה"ל, מעניין האתרוגים שלכם שאין בהם מיץ כלל, וגם אין בו דד, שחשש כת"ר שהוא מורכב. אין סימנים אלו מורים שהוא מורכב. שהרי המג"א סי' תרמ"ח ס"ק כ"ב כתב, שהמורכב, המוהל שלו רב, והאתרוג כמעט הוא יבש. ומאין הרגלים עוד לחוש, כיון שנמצאים בו סימני אתרוג.

ושלום רב, הצעיר יצחק טייב ס"ט.

עכ"פ רואים כי גם אצלם היה אתרוג כזה, בלי מיץ.

גם בזמנו אמר לי רבי יצחק קארה, שהיה גר פה בשכונתנו [בעיר בני ברק ת"ו], הוא סיפר שהוא היה במלחמה בלבנון, לפני עשרות שנים, ופתאום הוא ראה שם גודל עץ אתרוג בדיוק כמו התימני. רגיל.

כמו כן, בעבר נדפס הקונטרס פרי עץ הדר, והובא שם כי רבי יעקב ספיר אמר, שישנו אתרוג 'בלדי', דהיינו בארץ ישראל, והוא מספר כי האתרוג היה גדול כמו אבטיח.

אולם לאט לאט הם השתבשו, ונשכח מהם המסורת הנכונה.

כיום ישנם החושבים שהאתרוג המרוקאי הוא מהודר, אבל צריכים לדעת כי האתרוג

המרוקאי שמצוי כיום, הוא איננו מה שהיה לפני כחמשים שנה. בנתיים הרכיבו אותו גם כן, ממש. אם בעבר זה היה בגדר מוחזק כבלתי מורכב, כיון שהפלחים שבתוכו היו יבשים, עכשיו כבר שלטו בזה ידי הסוחרים, והוא כבר ממש מזויף. ובשנים קודמות, כבר הרחבנו מאד. [שיעורי מוצש"ק נח ולך-לך התשפ"א, נצבים התשפ"ב, בראשית וויצא התשפ"ג].

בכל אופן, יישר כחך הרב משה. ברוך ה'. הקונטרס חשוב מאד. ישנם בו דברים רבים מעולים ומועילים.

מהר"ח פאלאגי אמר, אני אינני מקנא בהחיד"א, בספרים הגדולים שהוא חיבר – הוא חיבר ספרים חשובים, כגון ברכי יוסף, שער יוסף, מחזיק ברכה – אלא רק בספרים הקטנים שהחיד"א חיבר, כגון הספר קשר גידול, כי שם זה 'הלכה למעשה'. יד הכל ממשמשת בהם, כי אלו דברים נחוצים.

זהו דבר חשוב מאד, כאשר הדברים כתובים בתמצית. זהו זיכוי הרבים.

השם ברוך הוא יזכה את הרב משה, ואת כולנו, להמשיך לזכות את הרבים.

יצ"ל נוסח תפילה לפני הלימוד בליל הושענא רבה, מדויק ומוגה.

דרך אגב, ישנו בפני דבר נוסף. דפים בהם מודפסת התפילה לפני הלימוד בליל הושענא רבה. אפשר לחלק זאת לציבור.

הדבר בזכות ידידנו הרב שלמה חגבי הי"ו, שערך זאת, ויזם את ההפצה וכו'. וכן הרב עוז שלום ערק הי"ו, שהדפיס את זה. השתדלנו להגיה את התפילה הזאת, מבחינת הניקוד, וגם מבחינת הנוסח. כגון נוסח זכרנו לחיים, הפלול בתוכה. שיפצנו את זה, וגם את זה כדאי שהעורך ידפיס בחוברת שערי יצחק [בעמ' 24], בכדי שיהיה מצוי, כי גם בכך יש זיכוי הרבים.

ותיכתבו כולכם בספר מחילה וסליחה וכפרה אכי"ר.

אז נדברו יראי י"י איש אל רעהו וגו'

ונכתוב את הדברים לפנינו, להיותם לזכרון לנגדנו, ולטוטפות בין עינינו

בהיות שבחדשים האחרונים יצא הקצף מלפני ה' החל נגף הקורונה רח"ל, ועל צוארנו מוטל לפשפש במעשינו, מה חרי האף הגדול הזה, מה זאת עשה אלדים לנו, ולא עוד אלא שגורשנו מהסתופף בחצרות בית ה' בבתי כנסיות ובתי מדרשות, ויבוקש הדבר וימצא כי אחד מן המרעין בישין הוא עוון הזלזול בכבודם מעונות השכינה מקדשי-מעט, הדיבור מביא דְבַר ח"ו, על כן אנו מקבלים על עצמנו בל"נ עשרת הדברים דלקמן:

א. להיזהר ולהישמר בהם מקלות ראש ושיחה בטלה וכיו"ב כדת ומהלכה, אפילו שלא בעת התפילות וקריאת ס"ת, הן בעצמנו והן להזכיר ולעורר את זולתנו. החיוב מוטל אף על הגבאים וראשי הקהל למעט גם בדיבורים הנצרכים, ובודאי שלא לדבר בזמנים האסורים, כי לפעמים דוקא להם יש הרגשה שהותרה הרצועה היות והם מטפלים בעניני בית הכנסת, וממילא מהם מתחילה הפרצה לשאר הציבור.

ב. איסור חמור להשאיר פלאפון דלוק גם על מצב רטט, ואפילו שקט יש להחמיר כי מצוי שמסתכלים מי התקשר וכו', כדין כל דבר המטריד בתפילה, ולכן עוד קודם הכניסה לביהכנ"ס נחשיב חובה לכבות. זולת בשעה"ד ופיקו"נ שאז ישאיר ברטט, ולא לדבר בו בתוך ביהכנ"ס, אלא יצא לחוץ ידבר.

ג. עלונים וכד' (וה"ה ספרים), אין לקרוא ולעיין כלל בשעת התפילות חזרת הש"צ וקס"ת, ואין לחלקם זולת בסוף התפילה ממש, אחרי עלינו לשבת. אם ישארו על השלחנות בלילי שבת-קודש, הגבאים וכל אשר נדבו לבו, יאספו אותם בבוקר לפני שחרית, וכן לפני מנחה.

ד. קודם גמר עלינו לשבת, אין לדבר איש עם רעהו, וכמוזבן זה גם בימות החול שחרית וערבית, כל שכן בשבת-קודש, אפילו לא לומר שבת שלום וכיו"ב, כי עלינו לשבח שבת גדול וכוחו עצום, מה שאין הפה יכול לדבר.

ה. אחרי הדרשות וד"ת שבילולי שבת-קודש וכד', אינו זמן של-שקלא וטריא. זמן תורה לחוד, וזמן תפילה לחוד. הגבאים ישגיחו לתקן הענין בדרך כבוד.

ו. ומקדשי תיראו. בחדר הקטן, לומר סמוך לכניסה את הפסוק ואני ברב חסדך וגו', נכנסים ומשתחווים להיכל הקדש. אח"כ לומר בבית אלדים נהלך ברגש. בסיום התפילה לפני שיוצאים, מחזירים פניהם להיכל, משתחווים ויוצאים ואומרים את הפס' י"י נחני בצדקתך וגו'.

ז. עריכת השולחנות לצורך קידוש בשבת בבוקר לכב' שמחת בר מצוה וכיו"ב, לא תיעשה בעת אמירת פיתום הקטורת וכו', שאז נהפך ביהכנ"ס למרקה ח"ו. אלא בסיום התפילה כולם יחד בזריזות, ואיש את אחיו יעזור, למנוע עיכובים וטורח ציבור.

ח. כמו כן קיפול המפות במוצ"ש, לא יעשה תוך כדי התפילה והקדישים וכו' וכל אחד יקפל המפה שעל שלחנו לאחר התפילה. כיוצא בזה לא יעשה אז כל ענין ציבורי המסיח את דעת המתפללים.

ט. כל אחד ישתדל להגיע לתפילה בזמן. והמקדים תעב"ט. בשבת ויו"ט שחרית, אף שאנחנו כאן מודיעים את הזמן של הודו, ולא המהולל, מ"מ ביהכנ"ס אז איננו מלא, הלואי לשליש ולרביע.

י. אם ח"ו יהיו בעתיד פרצות בענינים הללו ודומיהם, יפעלו הגבאים בדרכי נועם לסלק את המכשולים, ונצטרך לעורר על כך בפרהסיא כגון להזכיר על מיבוי הפלאפונים וכד'.

אוי לנו בניו של מקום ב"ה, שגלינו מעל שלחן אבינו.

ויהי רצון שיתקיים בנו מקרא שכתוב ויעמוד פינחס ויפלל ותעצר המגפה.

מה צריך הקב"ה לעשות עוד, כדי שסוף סוף נשתנה ונשתפר? לא תקפ"ץ (לא תקום פעמיים צרה), ונזדרז לפני שיחיה מאוחר ח"ו. כי קרובה ישועתנו לבוא, וצדקתנו להיגלות.

בברכת והסיר י"י ממך כל חלי וגו'

הצב"י יצחק רצאבי יצ"ו

30 July 2020

מהדורא שלישית מתוקנת ומושלמת

נ"ב תקנות אלו סידר מרן שליט"א עבור בית מדרשו 'פעולת צדיק' בני ברק, וכל קהילה תתאים לפי צרכיה ולאופי הציבור שלה [עיין 'שערי יצחק' – השיעור השבועי מוצ"ש קרה התש"פ].

ברכה לנזהרים מדיבור בתפילה

טוב להוסיף ולומר מי שברך מיוחד שתיקן התוספות יום טוב, לכל־הפחות פעם בחודש, בפרט בזמנינו שצריך חיזוק גדול שלא ידברו בבית־הכנסת ובפרט בשעת התפילות וקריאת ספר תורה. ושיפר הנוסח קצת, מורנו ורבינו הרה"ג יצחק רצאבי שליט"א, לפי הנצרך למנהגינו.

מִי שֶׁבֵּרַךְ אֲבוֹתֵינוּ אֲבָרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְדָוִד וְשְׁלֹמֹה,
הוּא יְבָרַךְ אֶת כָּל מִי שֶׁשׁוֹמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ,
שֶׁלֹּא לְדַבֵּר בַּעֲת הַתְּפִלָּה, הַמָּקוֹם
יִשְׁמְרֵהוּ מִכָּל צָרָה וְצוּקָה (אָמֵן). וּמִכָּל
נֶגַע, וּמַחֲלָה (אָמֵן). וַיַּחֲוִל עָלָיו כָּל
הַבְּרָכוֹת הַכְּתוּבוֹת בְּסֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה
רַבֵּינוּ, וּבְכָל סִפְרֵי הַנְּבִיאִים וְהַכְּתוּבִים
(אָמֵן). וַיִּזְכֶּה לִרְאוֹת בָּנִים, חַיִּים וְקַיָּמִים
(אָמֵן). וַיַּגְדִּלם לַתּוֹרָה וְלַחֲפָה, וּלְמַעֲשִׂים
טוֹבִים (אָמֵן). וַיַּעֲבֹד אֶת י"י אֱלֹהֵינוּ
תָּמִיד, בְּאַמֶּת וּבְתָמִים, וְאָמְרוּ אָמֵן:

תפילה לפני התחלת הלימוד בליל הושענא רבא

סדר הלילה הזאת, תקרא ספר משנה תורה מן אלה הדברים עד סוף פרשת וזאת הברכה. ותכוין לעשות החותם של-מלכות שהם ג' מילואי אהיה: קס"א, קמ"ג, קנ"א. גימטריא משנה תורה עם הג' כוללים כשתסיר מהם הפשוטים.

אל"ף ה"י יו"ד ה"י. קס"א: אל"ף ה"ה יו"ד ה"ה. קנ"א: אל"ף ה"א יו"ד ה"א. קמ"א:

רבוץ העולמים, אב הרחמים והסליחות. לך אנחנו מודים בקידה

ובהשתחויה, לחלות פניך על חטאות וזדונות, טרם יצא

דבר המלך על כל דת ודין, עד השער לא סגרו, אחרי אשר יצאו

הרוזפים העומדים על הפקודים, לעשות המשפט והדין, ועד

הצלם לא סר, נתפלל אל יי אלהינו, אולי יעתר לנו, ולא נאבד

בחטאתינו. לכן באנו כעניים על הפתח, דופקים רחמך, קוראים

את משנה-תורה, שתחתמנו לחיים טובים. ולא ימוש ספר תורתך

מפינו ומפי זרעינו, ובו נהגה יומם ולילה. ואל תטרוף עלינו את

השעה. ותאריך קצינו. כי אליך נשוב. זכרנו לחיים, אל מלך

חפץ בחיים. חתמנו בספר חיים, למענך אלהים חיים, אל חי.

בזכות ספר משנה-תורה ופרשיותיו ופסוקיו ותיבותיו ואותיותיו

וטעמיו ונקודיו ושמותיו, היוצאים מראשי תיבות, וסופי תיבות,

ומחלופי תיבות, בכלל ופרט. ובזכות שם הגדול (אהיה) במלואיו

ביוז"ן בההי"ן באלפי"ן, תטיב לנו (אל"ד) כלול במקורו (אהיה)

הוא (אאהלידה) תפיל מעלינו ומעל כל ישראל, כל גזירות קשות

ורעות. ואל תסר ממנו צלנו. ופרוס עלינו סכת שלומך, בזכות

השם הקדוש (אהיה) במלואיו. ותאריך קצינו, ותכפר חטאתינו

ועונותינו ופשעינו, ותקבל ברחמים וברצון את תפלתנו:

ויחי נועם אדני אלהינו עלינו, ומעשה ידינו כוננה עלינו, ומעשה

ידינו כוננהו. ברוך יי לעולם אמן ואמן:

תורה צוה וגו'